

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.06 – МКР. 1950 „С” 2023.10.26. 023 ПЗ

ГЛЕВАЦЬКОГО СЕРГІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА

2024 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

УДК 657.62:338.24:334.72

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри статистики та
економічного аналізу

_____ **Анатолій ДІБРОВА**
(підпис)

_____ **Андрій МУЗИЧЕНКО**
(підпис)

« ___ » _____ 2024 року

« ___ » _____ 2024 року

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«АНАЛІЗ БАЛАНСУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ
УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ»**

Спеціальність 071 – Облік і оподаткування
(код і назва)

Освітня програма «Облік і аудит»
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

**Гарант освітньо-
професійної програми**

к.е.н., доцент

_____

Тамара ГУРЕНКО

**Керівник
магістерської
кваліфікаційної роботи**

к.е.н., доцент

_____

Андрій МУЗИЧЕНКО

(ПБ керівника)

Виконав

_____

Сергій ГЛЕВАЦЬКИЙ

(ПБ студента)

Київ - 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

обліку та оподаткування

к.е.н., доц. _____ Андрій МУЗИЧЕНКО

“ ____ ” _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Глевацькому Сергію Олександровичу

Спеціальність 071 – Облік і оподаткування

(код і назва)

Освітня програма «Облік і аудит»

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Аналіз балансу як інформаційної бази управління діяльністю підприємств» затверджена наказом ректора НУБіП України від 26 жовтня 2023 року № 1950 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до кваліфікаційної магістерської роботи: законодавчо-нормативна база України, наукова та періодична література, матеріали науково-практичних конференцій, інформація Інтернет видань і веб – сайтів та дані обліку і звітності ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроекологія».

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Економічна сутність фінансових результатів у системі ризик-орієнтованого управління.
2. Методика обліку формування фінансових результатів на прикладі підприємства ТОВ «ЛІДЕКС».
3. Методика внутрішнього контролю за формуванням фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління.

Перелік графічного матеріалу (за потреби): таблиці, рисунки.

Дата видачі завдання « ____ » _____ 2023 р.

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

_____
(Підпис)

Андрій МУЗИЧЕНКО

(прізвище та ініціали)

**Завдання прийняв до
виконання**

_____
(Підпис)

Сергій ГЛЕВАЦЬКИЙ

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	6
1.1. Визначення бухгалтерського балансу. Історія виникнення та розвитку.....	6
1.2. Оцінка нормативно-правового забезпечення формування та аналізу фінансової звітності.....	32
1.3. Основні показники фінансового стану підприємства та методика їх розрахунку.....	38
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	48
2.1. Оцінка природного і організаційно-економічного потенціалу ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія»..	48
2.2. Актив балансу та його взаємозв'язок з бухгалтерськими рахунками.....	60
2.3. Особливості обліку власного капіталу підприємства та порівняння до нього коштів.....	70
2.4. Формування статей залучених коштів підприємства.....	80
Висновки до розділу 2.....	82
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА КОНТРОЛЬ ЙОГО ПОКАЗНИКІВ.....	83
3.1. Організація та методика аналізу та контролю фінансового стану підприємства.....	83
3.2. Горизонтальний та вертикальний аналіз.....	88
3.3. Коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємства.....	97
3.4. Основні напрями зміцнення фінансового стану підприємства з врахуванням результатів його аналізу і контролю.....	109
Висновки до розділу 3.....	113
ВИСНОВКИ.....	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118

ВСТУП

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», усі підприємства та організації зобов'язані на основі даних бухгалтерського обліку формувати та подавати фінансову (бухгалтерську) звітність. Це зумовлено необхідністю надання користувачам фінансової звітності систематизованої інформації про діяльність підприємства, до яких вони можуть належати як інвестори чи власники, або бажають ними стати. Прийняття економічних рішень користувачами фінансових звітів вимагає оцінки здатності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, а також визначення часу та надійності їх надходження. Саме це, зокрема, впливає на можливість підприємства виплачувати заробітну плату, розраховуватися з постачальниками, своєчасно погашати позики чи сплачувати дивіденди.

Користувачі мають змогу краще оцінити здатність підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти, якщо вони мають доступ до узагальненої та систематизованої інформації у вигляді фінансової звітності, яка зосереджена на фінансовому стані та результатах діяльності підприємства. Для забезпечення успіху на ринку та створення належного іміджу підприємства необхідно провести якісний, системний і комплексний аналіз усіх показників фінансово-господарської діяльності, що відповідає сучасним вимогам ринкової економіки. Результати такого аналізу дозволяють розробити рекомендації щодо прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на усунення "вузьких місць" та підвищення конкурентоспроможності підприємства. Фінансова звітність підприємства є основною інформаційною базою для такого аналізу, особливо для потенційних інвесторів.

Питання техніки та методології складання фінансової звітності суб'єктів підприємництва та аналізу її показників стали предметом досліджень низки вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі бухгалтерського обліку та фінансового аналізу. Більшість вчених підтримують необхідність

вдосконалення фінансової звітності відповідно до вимог національних і міжнародних стандартів. З урахуванням міжнародного досвіду постійно вдосконалюється нормативна база, що регулює процес складання фінансової звітності, що, в свою чергу, створює певні труднощі для практичних працівників.

Баланс є однією з основних форм фінансової звітності. Він не лише є елементом методу бухгалтерського обліку та документом бухгалтерської звітності, а й важливим джерелом інформації для управління, планування, організації виробництва, аналізу та контролю, як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Зважаючи на вищезазначену інформацію, можна зробити висновок, що дослідження методики та техніки складання балансу, його аудит, а також аналіз показників є надзвичайно актуальними на сьогоднішній день.

Метою магістерської роботи є дослідження теоретичних аспектів складання бухгалтерського балансу суб'єктів підприємництва, визначення відповідності фінансової звітності законодавчим вимогам, що регулюють порядок підготовки та подання фінансових звітів у всіх суттєвих аспектах, вивчення методики аналізу показників, а також їх практичне застосування на досліджуваному підприємстві з метою подальшого вдосконалення фінансової звітності як інформаційної бази для прийняття управлінських рішень. Основними завданнями магістерської роботи, виходячи з мети дослідження, є:

- формулювання визначення бухгалтерського балансу та його роль в управлінні підприємством;
- визначення характеристик балансу як основної форми фінансової звітності, аналіз видів балансу та його представлення;
- вивчення структури балансу;
- дослідження порядку складання балансу та змісту його статей;
- проведення аналізу фінансового стану підприємства, його фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності на основі даних балансу;

- формулювання рекомендацій щодо вдосконалення аналізу фінансового стану підприємства.

Об'єктами дослідження є ТОВ «Агроцукор» ЛТД з Іллінецького району Вінницької області та ПП «Агроєкологія» із села Михайлики Шишацького району Полтавської області.

Предметом дослідження є питання відображення в обліку та аналіз показників фінансової звітності суб'єктів підприємництва. Для написання магістерської роботи були застосовані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема: діалектичний і системний підходи, індукція і дедукція, узагальнення, аналіз і синтез, методи групування і порівняння, аналогії. Інформаційною та правовою основою дослідження стали законодавчі та нормативні акти, що регулюють організацію складання та аудит балансу на підприємстві, офіційні статистичні матеріали, методичні рекомендації, а також дані з Інтернету. У роботі використано законодавчі та нормативні акти України з бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1 1.1 Визначення бухгалтерського балансу. Історія виникнення та розвитку

Бухгалтерія та звітність з'явилися тоді, коли почалась реєстрація фактів господарської діяльності. Уже близько 4000 років до н.е. в Древньому Єгипті на папірусі складались звіти про рух цінностей. У Древньому Вавилоні звітність не була строго регулярною, тоді як у Древній Греції звіти подавалися регулярно, підлягали контролю та мали публічний характер. В епоху еллінізму (V ст. до н.е.) з появою окремого обліку хліборобства, тваринництва та виноградарства виникла потреба у самостійній звітності для цих галузей. Вона містила відомості про стан запасів, доходів та витрат господарства. Звітність поділялася за періодичністю на місячні, річні та трирічні форми. Вона була обов'язковою і включала матеріали, які використовувались для управління господарством. У Римі значну увагу приділяли письмовій звітності керуючого, висувалися вимоги до письмового рівня матеріально відповідальних осіб. Середньовіччя передало сучасній бухгалтерії не лише Інвентаризацію, але й капітулярій Карла Великого, який встановлював необхідність щорічного подання звіту про доходи. До звітності того часу ставилися вимоги щодо її правильності, законності та чесності складання.

У побутовому розумінні баланс означає рівновагу, тотожність надходжень і витрат; балансувати – це підтримувати відповідність між наявними господарськими засобами та джерелами їх утворення. Зародження капіталізму та застосування нових методів і прийомів в господарському обліку призвели до якісного стрибка – виникнення подвійної бухгалтерії. У звітності цей стрибок проявився у появі однієї з найважливіших її форм – балансу. В XIV столітті баланс почав використовуватися не лише для контролю оборотів,

а й як інструмент управління та контролю господарством. Щодо часу виникнення самого терміну «баланс», науковці мають різні думки. Р. де Рувер вважав, що слово «баланс» вперше з'являється у фінансових звітах 1427 року, хоча не можна точно стверджувати, що ці звіти були балансами в сучасному розумінні цього терміну. А. Чмиреллі зазначав, що термін «баланс» вперше зустрічається в звіті банку Медичі за 1495 рік. Типовим для того часу було складання звітності нерегулярно – від одного до п'яти років. Цікавим аспектом середньовічної практики було те, що різниця між дебетовими та кредитовими оборотами, яка виникала через арифметичні помилки, списувалась на прибутки чи збитки. Лука Пачолі вважав, що баланс – це процедура, яка полягає в встановленні тотожності обігів по дебету та кредиту рахунків Головної книги, і зробив висновок, що баланс є наслідком подвійного запису.

Аналізуючи історію розвитку бухгалтерії, можна зробити висновок, що вперше термін «звітність» застосував А. ді Піетро у 1586 році, який розкрив суть бухгалтерської звітності та порядок її подання. Перші достовірні відомості про використання терміну «баланс» у бухгалтерській практиці зустрічаються в розрахунковій книзі одного італійського банкірського дому, датованій 1408 роком. У літературі слово «баланс» вперше з'являється в праці відомого італійського математика Луки Пачолі, яка була опублікована в 1494 році, а також у книзі Бенедикта Котрульї, написаній у 1458 році, але виданій лише в 1573 році у Венеції. Вперше в законодавстві термін «баланс» згадується в Торговому кодексі Наполеона, що був виданий у 1807 році. Щодо виникнення та розвитку обліку і звітності в дореформеній Росії, основним принципом був наближений характер. Прибуток у Росії визначався як приріст майна за певний період і розраховувався шляхом інвентаризації. Для цього порівнювалися обсяги майна на початок та кінець звітного періоду, при цьому облікові залишки звірялися з натуральними. Загалом, для господарств Росії XVII століття було характерно, що облікові регістри виконували роль звітних документів. Реформи Петра I сприяли розвитку ринкової економіки, що започаткувало етап запозичень.

Наприкінці XIX – на початку XX століття виник новий напрям у обліку – балансоведення, яке розвивалося за трьома основними напрямками: економічний аналіз балансу, юридичний аналіз балансу та популяризація знань про баланс серед користувачів. Новим етапом розвитку вітчизняного обліку та звітності стало видання ВРНГ від 6 квітня 1922 року «Положення про рахівництво і звітність», яке з численними змінами збереглося до сьогодні. Цей документ підкреслював необхідність ведення бухгалтерського обліку за подвійною системою, встановлював нові форми звітності та передбачав складання зведеної звітності.

Правила публічної звітності від 24 серпня 1926 року зобов'язували державні підприємства, акціонерні товариства, банки та кооперативні спілки публікувати свої звіти в газеті «Економічне життя». Одним із досягнень Непу була вимога для всіх підприємств складати та подавати щомісячний баланс, а також спеціальна звітність щодо собівартості основних видів продукції. У цей період здійснюються спроби реформи балансу: проводиться перегрупування, де міняються місцями актив і пасив; пропонується заміна деяких термінів у трактуванні балансу – «основні засоби» на «засоби праці», «власні засоби» на «внутрішні ресурси підприємства», а також введення поряд зі звітними показниками планових. Однак більшість науковців визнають основним типом балансу сальдовий баланс.

У наступні роки методологія складання звітності зазнавала неодноразових змін. У 1938 році була проведена балансова реформа, в результаті якої деякі регульовані статті, зокрема відхилення від планової собівартості матеріалів та готової продукції, були вилучені з балансу. Основні нововведення 40-х років стосувалися змін у складі балансових статей та їх перегрупування, зокрема введення статей, пов'язаних з переоцінкою активів через грошову реформу 1947 року. На початку 50-х років науковці знову спробували вдосконалити форму балансу, але внесені зміни були незначними, і схема балансу залишалася майже незмінною протягом наступних 20 років.

Еволюція балансу не завершилася на цьому етапі, і в 70-х роках він став повністю уніфікованим, з введенням додаткових показників, що значно розширило його інформативну ємність. Звітність в Україні в період до реформ була заснована на принципах, які значно відрізнялися від тих, що застосовувалися в більшості розвинених країн. Розширення зовнішньоекономічних зв'язків виявило, що бухгалтерська звітність, яка відповідала радянському законодавству, не надавала достатньої та вичерпної інформації для оцінки реальної ефективності потенційних інвестицій у діяльність підприємства. Першими, хто відчув необхідність переходу до загальноприйнятих стандартів бухгалтерського обліку, стали спільні підприємства, адже іноземні інвестори вимагали подання звітності у прийнятному для них форматі, а також підприємства енергетичної галузі, оскільки Світовий банк реконструкції та розвитку наполягав на обов'язковому поданні звітності, що відповідала загальноприйнятим принципам бухгалтерського обліку.

У зв'язку з цим розпочинається новий етап розвитку звітності – її реформація відповідно до міжнародних стандартів. Формування бухгалтерського обліку пройшло тривалий еволюційний шлях, і його зміст та структура змінювались залежно від форм власності, рівня продуктивних сил і розвитку виробничих відносин у суспільстві. Кожному етапу розвитку суспільства відповідала своя побудова балансу, який поділявся за певними ознаками. Серед основних ознак, що стали характерними для України починаючи з 1925 року, виокремлюються: джерела складання, строки складання, обсяг даних, зміст та форма.

Розвиток бухгалтерської звітності можна поділити на наступні етапи:

1. Зародження звітності та її перші кроки (4000 р. до н.е. – VII ст. н.е.): звітність як завершальний етап реєстрації фактів господарської діяльності. Характерними рисами є обов'язковість, поступовий перехід до періодичності та орієнтація на інтереси державної казни.

2. Становлення звітності (VIII-XII ст. – XIII-XVIII ст.): звітність складалася на основі інвентаризації, була нерегулярною. Це період виникнення та розвитку балансу як основної форми звітності та становлення вчення про бухгалтерський баланс, що розвивається завдяки юридичній регламентації. Основні представники: Л. Пачолі, Ж. Саварі, Ж. Андре та інші.

3. «Народження» науки (XIX – початок XX ст.): три напрями розвитку балансоведення та вплив західноєвропейських теорій на розвиток бухгалтерії в Росії. Основні представники: Н. Д'Анастасіо, Р. Коффі, Ф. Вілле, Д. Чербоні та ін., в Росії: К.І. Арнольд, І.Б. Ахматов, Е.О. Мудров, П.Н. Худяков, Н.Р. Вейцман, А.П. Рудановський та інші.

4. Розвиток звітності в радянський період (1920-1980-і роки): поступовий перехід від «мистецтва» відображення діяльності підприємства до надання економічної інформації для прийняття рішень. Основні західні представники: Р. Антоні, Дж. Ріс, Б. Нідлз, Д. Колдуелл, Ч. Хорнгрен та ін. Водночас звітність у колишньому СРСР була підпорядкована державним інтересам. Основні вимоги: сувора уніфікація, орієнтація на виконання держзамовлень, розрахунок бази оподаткування та інших відрахувань. Вітчизняні науковці: Б.С. Вайсбейн, С.Г. Струмлінін, Я.М. Гальперін, В.А. Басманов, М.Г. Белов та інші.

5. «Переорієнтація» звітності (1980-ті роки – теперішній час): приведення якості звітної інформації у відповідність до фінансово-економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин. Звітність розглядається як інструмент взаємодії підприємства з ринком та важливий інструмент для ефективного управління. Ключові вимоги до звітності: достовірність, доречність, порівнянність, зрозумілість та інші. Наукові представники цього етапу: П.Я. Хомин, В. Сопко, С. Голов, М.Г. Чумаченко та інші.

Баланс є не лише елементом методу бухгалтерського обліку, але й важливим документом бухгалтерської звітності, який містить суттєву інформацію для управління, планування, організації виробництва, аналізу, нормування та контролю. Це облікова категорія, що є синтезом облікових

записів, тому важливо вміти правильно читати баланс і критично оцінювати його зміст, структуру та раціональність використання даних.

Термін «баланс» походить від латинського слова «bilanx», що означає «двошальковий». Слово «bilanx» разом із «libra» (терези) позначало у римлян двошалькові терези (libra bilanx). Звідси й походять слова, схожі на «bilanx», в інших мовах, які позначають «терези»: італійське – la bilancia, французьке – la balance, англійське – balance тощо.

У бухгалтерії слово «баланс» має два значення:

1. Рівність або рівновага двох підсумків протилежного значення, що відображається в рахунках, відомостях або таблицях, як рівність сум прибутку та витрат, дебету та кредиту, активу та пасиву. Це значення зберігає зв'язок із первісним значенням терміну, коли підсумки балансу нагадують збалансовані шальки терезів.

2. Таблиця, яка відображає результат облікової реєстрації та майновий стан підприємства на певний момент у грошовій оцінці, тобто його активи та пасиви.

У своєму другому значенні, як таблиця, що відображає майнову статистику, а іноді й динаміку господарської діяльності, баланс тісно пов'язаний із поточним обліком, його організацією, методами та формами. Відомий український економіст О.П. Рудановський більш детально визначає поняття балансу, розглядаючи його не лише як таблицю або форму для вираження результатів облікової реєстрації, а як сукупність конкретних властивостей господарства, притаманних йому насправді, незалежно від того, наскільки і як вони відображаються в рахівництві. Такий баланс відображає в кожному господарстві всю сукупність обчисленого, тобто все те, що підлягає грошовій оцінці.

До такої оцінки підлягають основні та оборотні засоби, самі гроші, що знаходяться в господарстві на даний момент, його юридичні відносини з третіми особами та власником: іншими словами, це права й обов'язки господарства, а також його витрати й доходи. Сукупність матеріальних засобів,

прав господарства та його витрат, виражених у грошовій формі з одного боку, і сукупність зобов'язань та доходів господарства з іншого, на кожний момент перебувають у рівновазі, тобто балансуються, незалежно від того, як ці об'єкти обліковуються.

Слово «баланс» має ще й третє значення, яке стосується кількісних зіставлень певних економічних явищ. У таких балансах може і не бути рівності між активом і пасивом: такі баланси називають активними, наприклад, активний торговий баланс, коли вивіз перевищує ввіз, або пасивними, коли потреби перевищують наявні ресурси, товарно-матеріальні цінності, нематеріальні активи.

Кожне підприємство повинно здійснювати свою фінансово-господарську діяльність відповідно до статуту. Для цього йому необхідні основні та оборотні засоби, нематеріальні активи, певні кошти, а також фінансові вкладення тощо. Інформація про наявність і рух майна та джерела його утворення повинна надходити своєчасно, а періодично узагальнюватися для більш ефективного використання в управлінні та здійснення контролю за збереженням засобів виробництва, а також для вивчення складу і цільового використання господарських засобів. З цією метою на підприємствах засоби господарства та джерела їх утворення об'єднуються в економічно однорідні групи, що відображаються в бухгалтерському балансі.

Для ефективного управління підприємством необхідна достовірна інформація про ресурси, що є в господарстві, їх склад та розміщення, а також про джерела їх формування та цільове призначення. Таку інформацію, що узагальнюється і згрупована в певному порядку, отримують за допомогою бухгалтерського балансу.

Бухгалтерський баланс є методом економічного групування та узагальненого відображення стану господарських засобів у грошовій оцінці, враховуючи їх склад і розміщення, а також джерела утворення та цільове призначення на конкретну дату.

Баланс, зазвичай, складається на останній день звітного періоду (місяця, кварталу, року).

Для чіткого відображення господарських засобів та їхніх джерел формування баланс оформляється у вигляді двосторонньої таблиці. Ліва частина, яка називається активом, містить склад і розміщення господарських засобів, а права частина, що є пасивом, показує джерела їх утворення та цільове призначення.

Актив і пасив балансу складаються з окремих статей, кожна з яких відображає величину певного економічно однорідного виду засобів або джерел їх утворення. В активі балансу вказуються матеріальні цінності, нематеріальні активи, грошові кошти, кошти у розрахунках, вилучені кошти, а в пасиві – джерела формування господарських засобів.

Підсумки активу і пасиву балансу рівні через те, що в обох частинах відображаються одні й ті ж господарські засоби в грошовому вимірі, але згруповані за різними ознаками: в активі – за складом і розміщенням, а в пасиві – за джерелами їх утворення і цільовим призначенням. Кожен вид господарських засобів, розміщених в активі, має відповідне джерело їх формування, яке відображено в пасиві. Тому підсумок активу не може перевищувати або бути меншим за підсумок пасиву, оскільки загальна вартість майна підприємства завжди дорівнює сумі джерел, за рахунок яких воно утворене. Це є основою назви «баланс», що означає «рівність, рівновага». Якщо підсумки активу і пасиву не співпадають, це свідчить про помилки в облікових записах або при складанні самого балансу. У активі майно розміщується згідно з його ліквідністю. Найменш ліквідні статті знаходяться на початку, а найбільш ліквідні активи (як-от «Каса», «Розрахунковий рахунок») – наприкінці балансу. В країнах з розвиненою ринковою економікою бухгалтерський баланс будується за зворотним принципом ліквідності: на початку показуються легкореалізовані активи, а в кінці – менш ліквідні.

Майно підприємства (активи, А) повинно відповідати його зобов'язанням (П) і власному капіталу (К): $A = П + К$.

Розподіл правої частини балансу на дві складові в такій послідовності має глибоке економічне значення. У разі ліквідації підприємства через неспроможність (банкрутство) законодавство передбачає першочергове задоволення зобов'язань перед кредиторами (П) за встановленою черговістю. Вимоги кредиторів кожної черги задовольняються тільки після повного погашення зобов'язань перед кредиторами попередньої черги. Інвестори ж отримують частину вкладеного капіталу (К) лише після того, як будуть виконані усі платіжні зобов'язання.

Статті балансу, залежно від їх економічної сутності, розподіляються на шість розділів. Актив балансу включає три розділи, які представлені за економічною однорідністю з точки зору ліквідності майна основними групами.

Права сторона балансу (пасив) відображає утримання власного капіталу та зобов'язань, як довгострокового, так і короткострокового характеру.

Бухгалтерський баланс є джерелом інформації, на основі якого розкривається фінансово-господарська діяльність економічного суб'єкта.

Залежно від стадії розвитку економічного суб'єкта та його цільового призначення, розрізняють різні види бухгалтерських балансів:

- вступний;
- поточний;
- заключний (річний);
- розділовий;
- передатний;
- зведений (консолідований);
- ліквідаційний.

Цей перелік бухгалтерських балансів відповідає життєвому циклу юридичної особи. Протягом цього циклу трансформація в організаційній структурі відбувається, головним чином, під впливом фінансового стану та позиції на відповідному сегменті ринку товарів, робіт і послуг.

Особливо слід виділити поняття самостійного балансу, який складають суб'єкти, наділені правами юридичної особи. У разі відсутності таких прав складається окремий баланс. Цей підхід поширюється також на структурні підрозділи економічного суб'єкта, такі як цехи, філії, ділянки тощо. Залежно від джерел складання розрізняють інвентарні, книжні та генеральні баланси. Інвентарні баланси складаються на основі повного опису інвентарю і є його скороченою та спрощеною версією. Такі баланси можуть складатися при створенні нового господарства на певній майновій основі, при зміні форми власності або впровадженні нової системи обліку. Книжні баланси складаються на підставі записів у книгах, перевірка яких через інвентаризацію не проводилася. Їх також називають пробними або попередніми. Генеральний баланс, який є синтезом інвентарного та книжного балансу, складається на підставі опису інвентарю та пробного балансу і складається за рік. Він є винятковим випадком, коли замість нього використовуються інвентарні та книжні баланси. Залежно від строків складання баланси поділяються на вступні, операційні та ліквідаційні.

Вступний баланс має виключно внутрішньогосподарське призначення і складається на момент створення підприємства. Однак досвід показує, що для покращення інформаційного забезпечення системи управління та контролю за збереженням майна краще починати виробничу та фінансово-господарську діяльність із наявністю вступного балансу. Це особливо важливо при організації бухгалтерського обліку та звітності, оскільки дані вступного балансу повинні відповідати даним кінцевого балансу на початок звітного періоду.

Операційні баланси складаються протягом року на регулярній основі і охоплюють окремі аспекти діяльності підприємства, зазвичай виробничі. Ліквідаційний баланс складається на момент початку ліквідації підприємства, коли припиняється його нормальна діяльність. Операційні баланси, що складаються протягом усього періоду ліквідації, називаються ліквідаційними, а останній із них – завершальним ліквідаційним балансом.

Залежно від обсягу наданої інформації баланси поділяють на прості, консолідовані та зведені. Простий баланс відображає майновий стан (а іноді й динаміку) простого господарства, тобто підприємства, яке не має структурних підрозділів, допоміжних виробництв або підприємств із самостійним обліком. У таких господарствах ведеться єдине самостійне рахівництво і складається один, простий баланс.

Консолідований баланс складається на основі балансів підприємств, що є юридично самостійними, а також дочірніх підприємств, які об'єднуються як єдина економічна одиниця. Консолідований баланс необхідний для складних господарств, що мають відділи, філії чи підприємства, які ведуть самостійне бухгалтерське обліку і складають окремі прості баланси. Кількість таких простих балансів відповідає числу самостійних облікових систем у цих структурах.

Зведений баланс формується шляхом об'єднання сум, відображених в окремих статтях простих балансів. Це досягається механічним підсумовуванням даних з простих балансів та підбиттям загальних підсумків активів і пасивів у спеціальній колонці. У зведеному балансі окремі колонки відображають стан кожної самостійної одиниці господарства, а колонка "Усього" показує загальний стан господарства в цілому. Якщо одиниць багато, їх можна згрупувати, наприклад, під категоріями «Філії», «Виробничі підприємства» тощо.

Залежно від змісту, баланси поділяються на сальдові, оборотні, результатні, проміжні, шахові та порівняльні. Сальдові баланси містять лише сальдо рахунків, що характеризують майновий стан господарства на певну дату. Оборотні баланси включають не тільки сальдо, а й обороти по рахунках. Тому вони є оборотними відомостями за певний період і, крім того, дають уявлення не лише про стан господарства, а й частково про динаміку його господарських оборотів. Результатний баланс – це баланс прибутків і збитків або доходів і витрат господарства, що визначає чистий прибуток або чистий збиток через своє сальдо.

Проміжні баланси складаються лише за потреби. Це особливі пробні баланси, які за формою, змістом і структурою наближаються до кінцевого балансу.

Шаховий баланс отримав свою назву завдяки своїй специфічній формі, що нагадує шахову дошку. Його також можна назвати динамічним балансом, оскільки він відображає не лише стан господарства на початок та кінець звітного періоду, а й рух майна. В оборотах шахового балансу показуються кореспондуючі рахунки, що дозволяє зрозуміти економічний зміст операцій: звідки надійшли кошти на рахунок і на що саме вони були витрачені. Тому шаховий баланс, складений після річного звіту за звітний період, можна вважати сальдовим, оборотним та результативним одночасно.

Шахові баланси є дуже наочними, проте їх доцільно використовувати лише на невеликих підприємствах. Це зумовлено тим, що зі збільшенням кількості рахунків бухгалтерського обліку ці баланси стають громіздкими та незручними для практичного використання.

Порівняльний баланс має на меті порівняти статті звітного балансу з даними попередніх періодів. Такі порівняння надаються в абсолютних і відносних величинах, що дозволяє показати статті активу та пасиву балансу у відповідних сумах і відсотках на початок і кінець звітного періоду.

Окрім шахових, існують ще двосторонні та односторонні баланси. Найпоширенішими є двосторонні, в яких активи розміщуються зліва, а пасиви – праворуч. Односторонні баланси відрізняються від двосторонніх зовнішнім виглядом: у них пасиви не розташовуються поряд з активами, а йдуть після них, під ними. Тому ця форма балансу менш наочна, оскільки приховує ідею протиставлення активу і пасиву, що є характерною рисою самого поняття балансу.

Усі перелічені види балансу називаються бухгалтерськими, оскільки вони складаються на основі даних бухгалтерського обліку. Однак кожен тип балансу має свої специфічні особливості, які безпосередньо пов'язані з

джерелами, строками, методами та технікою складання, підпорядкуванням підприємств і використанням даних балансу в управлінні.

Кожен сучасний баланс також можна назвати порівняльним, оскільки в ньому всі показники наводяться в абсолютних величинах на початок року та на кінець звітного періоду. Це дозволяє оцінювати динаміку показників балансу протягом календарного року та аналізувати зміни, що відбулися.

Необхідність складання проміжних балансів визначається лише внутрішніми потребами самого підприємства. Підставами для їх складання можуть бути процеси реструктуризації, реорганізації, ефективнішого використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, забезпечення збереження майна та зміцнення фінансового стану підприємства.

Характерною особливістю проміжних балансів є їх спрощений вигляд: інвентаризація основних і оборотних засобів, нематеріальних активів, розрахунків з дебіторами і кредиторами не проводиться; необхідні обчислення здійснюються наближено; записи на розподільних і порівняльних рахунках виконуються оперативним способом.

Бухгалтерський баланс, що діє в Україні, призначений не лише для відображення стану господарських засобів та джерел їхнього формування на певну дату, але й для отримання інформації, необхідної для управління діяльністю підприємства. Він також задовольняє потреби зовнішніх користувачів, таких як статистичні, податкові, фінансові органи, банки, інвестори та інші.

Згідно зі статтею 11 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. №996-XIV, баланс, разом із звітом про фінансові результати, звітом про рух грошових коштів, звітом про власний капітал та примітками до звітів, визнано фінансовою звітністю підприємства.

Бухгалтерський облік пройшов довгий еволюційний шлях формування. Його зміст і структура змінювалися залежно від форм власності, рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин у суспільстві.

На сьогодні в Україні бухгалтерський баланс ґрунтується на даних бухгалтерського обліку як системі суцільного, безперервного та документального відображення фінансово-господарської діяльності підприємства. Баланс підприємства надає зовнішнім і внутрішнім користувачам корисну, повну, правдиву та неупереджену інформацію про його майновий і фінансовий стан, фінансові результати та ефективність господарювання за звітний період. Таким чином, бухгалтерський баланс є важливим інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень.

Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності є правилами, що розроблені теорією та практикою бухгалтерії, і є обов'язковими для всіх суб'єктів господарювання при складанні фінансової звітності, зокрема балансу.

Оперативне управління підприємством потребує точних та достовірних даних про стан і наявність господарських засобів, їх склад і розміщення, а також про джерела їх формування та цільове призначення. Таку узагальнену і згруповану інформацію отримують за допомогою бухгалтерського балансу. Тому баланс є синтезом професійних дій бухгалтерів, інструментом правильного ведення обліку, засобом визначення економічних, юридичних та господарських відносин підприємства, передумовою для ефективного нормування, поточного та перспективного планування, а також важливим звітним документом. На основі показників балансу найчастіше оцінюють фінансовий стан підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів. Цей метод дозволяє аналізувати такі важливі аспекти діяльності підприємства, як його фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, рентабельність тощо. Основною метою фінансового аналізу є своєчасне виявлення недоліків у діяльності підприємства та пошук резервів для зміцнення його фінансового стану.

Форма балансу підприємства та зміст його статей визначені НП(С)БО 2 «Баланс». Згідно з цим нормативно-правовим актом, баланс складається за формою №1 (код за ЦУКЦД 1801001), затвердженою наказом Міністерства

фінансів України від 31.03.1999 р. №87, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21.06.1999 р. за №39113684.

Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

Як і будь-яка форма фінансової звітності, баланс складається із заголовка, основних елементів (класів) та підкласів. У заголовку зазначаються:

- назва підприємства, його організаційно-правова форма та місцезнаходження;
- назва звіту;
- дата складання звіту;
- валюта, в якій складено звіт, та рівень її точності.

Для оцінки фінансового стану підприємства необхідна інформація про економічні ресурси, якими воно володіє, його фінансову структуру, ліквідність та платоспроможність, а також здатність адаптуватися до змін у середовищі, в якому воно функціонує. Ці важливі фінансово-аналітичні характеристики підприємства можна отримати з бухгалтерського балансу.

Оцінка ліквідності активів підприємства загалом проводиться через розрахунок показників, де в чисельнику наводяться дані про активи за їх ліквідністю (кошти та їх еквіваленти, оборотні активи, необоротні активи), а в знаменнику – дані про поточні зобов'язання підприємства.

Оцінка фінансової стійкості (залежності) підприємства здійснюється шляхом порівняння основних розділів пасиву балансу: власного капіталу та залучених коштів (довгострокових і поточних), тобто визначення співвідношення між джерелами власних та залучених засобів. Допоміжним показником є частка власного капіталу в активах підприємства.

Окрім цих характеристик, бухгалтерський баланс дозволяє розрахувати вартість власних оборотних активів, що необхідно для контролю за їх використанням, а також показник ефективності використання активів, що дає оцінку результатам господарської діяльності підприємства.

Інформація про економічні ресурси, які контролює підприємство, та його здатність змінювати ці ресурси в минулому, є корисною для визначення можливості підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти в майбутньому. Дані щодо структури капіталу допомагають прогнозувати майбутні потреби у позиках, розподіл майбутніх прибутків та потоків грошових коштів серед власників підприємства, а також оцінити ймовірність залучення фінансування в майбутньому. Інформація про ліквідність та платоспроможність підприємства важлива для прогнозування його здатності своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Ліквідність вказує на наявність грошових коштів у найближчому майбутньому після виконання фінансових зобов'язань цього періоду. Наявність грошових коштів для своєчасного виконання фінансових зобов'язань протягом більш тривалого часу свідчить про платоспроможність підприємства.

Елементами балансу, що безпосередньо пов'язані з визначенням фінансового стану підприємства та його змін, є:

1. Активи. Актив визнається та відображається в балансі за умови, що:
  - його оцінка може бути достовірно визначена;
  - очікується отримання економічних вигод у майбутньому від його використання.
2. Зобов'язання. Зобов'язання визнається та відображається в балансі за умови, що:
  - його оцінка може бути достовірно визначена;
  - існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому через його погашення.
3. Власний капітал визнається та відображається в балансі одночасно з відображенням активів чи зобов'язань, які призводять до його зміни.

Активи та зобов'язання не підлягають згортанню, за винятком випадків, передбачених окремими стандартами.

Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу.

Баланс за формою є таблицею, в якій на лівій стороні відображається склад і розміщення господарських засобів, що називається активом, а на правій стороні, яка називається пасивом, відображаються джерела формування господарських засобів. Терміни «актив» і «пасив» позначають відповідні сторони бухгалтерського балансу. Це так звана горизонтальна форма побудови бухгалтерського балансу, яка зазвичай використовується в Німеччині, Італії та Росії. Для України ця побудова є традиційною та практичною. У Великій Британії та США, навпаки, застосовують вертикальну форму побудови балансу, де спочатку показують склад активу, а потім пасиву.

Загалом можна сказати, що актив – це система показників, які відображають склад і розміщення засобів господарства, згрупованих у однорідні за якістю групи. Пасив балансу – це система показників, що відображають джерела утворення та цільове призначення засобів господарства, також згрупованих в однорідні групи. З точки зору політичної економії пасив є сумою вартостей, отриманих з різних джерел, а актив – це конкретні форми існування цих вартостей.

Баланс, на відміну від інших звітних форм, містить найбільшу кількість показників. Господарські засоби та джерела їх утворення в ньому групуються за економічно однорідними групами – статтями балансу. Кожна стаття балансу об'єднує однорідні за економічним змістом засоби господарства або джерела їх утворення. Статті балансу мають загальну назву, окремий код і записуються окремими сумами. Вони поділяються на активні (що містяться в активі балансу) та пасивні (що містяться в пасиві балансу). Статті активу завжди характеризують господарські засоби: основні засоби, запаси, кошти, дебітори тощо. Статті пасиву зазвичай показують джерела власних і залучених коштів: статутний капітал, прибуток, кредити банку, розрахунки з постачальниками та інші.

Статті балансу поділяються на однойменні та комплексні. Однойменні статті відображають стан окремих видів господарських засобів або джерел їх утворення, наприклад, основні засоби, нематеріальні активи, готова продукція, статутний капітал, пайовий капітал. Комплексні статті показують стан кількох видів господарських засобів чи джерел їх утворення, наприклад, стаття "Виробничі запаси", яка об'єднує матеріали, паливо, запасні частини, напівфабрикати, комплектуючі вироби тощо.

Кількість статей балансу не регламентується нормативними актами, але їх повинно бути стільки, щоб відобразити стан майна не лише в цілому, а й із урахуванням його галузевих особливостей. Це необхідно для забезпечення контролю за збереженням майна, раціональним та ефективним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а також для надання важливої інформації для аналізу та управління діяльністю підприємства. У зв'язку з цим Міністерство фінансів України розробляє та затверджує номенклатуру статей балансу, погоджуючи її з Державною службою статистики України.

Для отримання узагальнених даних про стан та використання господарських засобів статті об'єднуються в групи та розділи. При цьому назва і кількість статей балансу безпосередньо пов'язані з класифікацією майна та джерел його утворення. Тому можна виділити три основні способи групування господарських засобів та джерел їх утворення, які відображаються на різних статтях балансу:

1. за функціональною роллю господарських засобів (актив) і порядком утворення та цільовим призначенням (пасив);
2. за способом перенесення вартості засобів виробництва на продукт, у створенні якого вони брали участь, а джерел – за формами утворення та цільовим призначенням;
3. за цільовим призначенням засобів господарства і джерел їх утворення.

Групування статей балансу за першим способом здійснюється для отримання даних про обсяг ресурсів підприємства в цілому, із виокремленням

засобів, закріплених за різними сферами. Це дозволяє виділити ресурси, пов'язані із сферою виробництва (засоби праці, предмети праці), сферою обігу (предмети обігу, кошти, кошти в розрахунках), а також невиробничою сферою (засоби довгострокового і короткострокового споживання). Для визначення обсягу матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, закріплених за сферами виробництва, обігу та невиробничою сферою, за першою ознакою групуються статті балансу: основні засоби; виробничі запаси (матеріали, паливо, устаткування, запасні частини); незавершене виробництво; готова продукція; товари; кошти, цінні папери; дебіторська заборгованість покупців за відвантажену продукцію, отримані векселі, заборгованість підзвітних осіб та інших дебіторів; матеріальні цінності невиробничої сфери.

Згідно з порядком утворення та цільовим призначенням джерел формування господарських засобів, за першим способом групування об'єднуються такі статті: джерела власних коштів (основної діяльності та спеціального (цільового) призначення) – статутний капітал, пайовий капітал, додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, забезпечення наступних витрат і платежів; джерела позичених коштів – довгострокові кредити банків, довгострокові позикові кошти, короткострокові кредити банків, короткострокові позикові кошти, розрахунки з постачальниками, видані векселі, розрахунки з оплати праці, розрахунки з бюджетом, розрахунки зі страхування, розрахунки з іншими кредиторами, інші короткострокові пасиви.

Для покращення використання даних балансу в управлінні та посилення аналітичної роботи на підприємстві, групування статей балансу за другим способом проводиться таким чином, щоб отримати інформацію про склад і обсяг основних і оборотних засобів. При цьому основні та оборотні засоби виділяються з кожної сфери діяльності підприємства – виробництва, обігу, невиробничої сфери. Це дозволяє на основі показників складу та обсягу основних засобів оцінити загальний стан матеріально-технічної бази

господарства. Нормальні показники оборотних засобів є необхідною умовою для забезпечення нормального фінансового стану підприємства, який безпосередньо залежить від структури, обсягу та стану виробничих запасів, незавершеного виробництва, коштів, розрахунків та інших активів. Кінцеві результати виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства значною мірою залежать від того, наскільки господарські засоби та джерела їх утворення використовуються за цільовим призначенням. Тому на кожному підприємстві має бути організовано ефективний контроль, чітко визначені об'єкти і суб'єкти контролю за цільовим використанням господарських засобів і їх джерел. У таких випадках об'єкти контролю, як правило, збігаються з назвами статей балансу, за винятком комплексних статей, які розподіляються на складові частини.

Наприклад, організувати ефективний контроль за використанням оборотних засобів, які згруповані в статті балансу «Виробничі запаси», неможливо без їх поділу на підстатті. Тому цю статтю розподіляють на такі елементи: матеріали – сировина та інші матеріали, покупні напівфабрикати й комплектуючі вироби, конструкції та деталі, тара і тарні матеріали, мінеральні добрива та отрутохімікати, біопрепарати і медикаменти, матеріали, передані на переробку на сторону, інші матеріали; паливо – нафтопродукти, тверде паливо, інші види палива; будівельні матеріали й обладнання до встановлення – матеріали, конструкції та деталі, обладнання до встановлення вітчизняне, імпордне; запасні частини – запасні частини, обмінний фонд; насіння та корми – насіння, садивний матеріал, корми. Статті балансу дозволяють всебічно оцінити діяльність підприємства. Для того, щоб така оцінка була об'єктивною, необхідно дотримуватись єдності в оцінці самих статей балансу. Оцінка статей балансу регламентується Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [П(С)БО], затвердженими Міністерством фінансів України.

Об'єднання статей балансу в економічно однорідні групи не є завершальним етапом їх групування. Усі статті балансу також поділяються на розділи: в активі їх три, а в пасиві – п'ять.

Отже, статті балансу згруповані так, щоб, порівнюючи підсумки розділів активу і пасиву, а також окремих їх показників, можна було зробити загальні висновки про фінансово-господарську діяльність підприємства.

Природа балансу вимагає рівності його активу й пасиву. Це зумовлено тим, що як в активі, так і в пасиві відображаються ті самі засоби. Відповідно до цього, є такі правила:

- актив дорівнює пасиву балансу, тобто підсумки активу та пасиву повинні бути однаковими;
- загальний підсумок активу дорівнює сумі показників усіх його статей;
- сума показників усіх статей активу дорівнює сумі показників усіх статей пасиву балансу.

Варто зазначити, що з 7 лютого 2013 року відповідно до Наказу №73 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку» «Загальні вимоги до фінансової звітності» втратив чинність Наказ Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року №87 «Про затвердження Положень (стандартів) бухгалтерського обліку», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 21 червня 1999 року за №391/3684 (із змінами).

Цим Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку визначається мета, склад та принципи підготовки фінансової звітності, а також вимоги до визнання та розкриття її елементів.

Баланс (звіт про фінансовий стан) – це звіт, який на певну дату відображає активи, зобов'язання та власний капітал підприємства.

Згідно з НП(С)БО 1, зміст статей балансу має такий вигляд. Метою складання балансу є надання користувачам повної, достовірної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. Підсумок активів балансу має дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу.

Актив відображається в балансі за умови, що його оцінка може бути достовірно визначена, а також очікується отримання економічних вигод у майбутньому внаслідок його використання.

Витрати на придбання та створення активу, який не може бути відображений у балансі, включаються до складу витрат звітного періоду.

Зобов'язання відображається в балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

Власний капітал відображається в балансі одночасно з активами або зобов'язаннями, зміна яких призводить до його змін.

Згідно з новим НП(С)БО 1, активи балансу складаються з трьох розділів: необоротні активи, оборотні активи та необоротні активи, утримувані для продажу, і групи вибуття. Пасиви складаються з чотирьох розділів: власний капітал, довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення, зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

Загальні підсумки активу і пасиву балансу завжди рівні, що є обов'язковою умовою правильності його складання. Це відображає балансування рівняння. Рівність підсумків активу і пасиву балансу зумовлена тим, що в обох частинах відображаються одні й ті ж господарські засоби, але згруповані за різними ознаками: в активі – за складом і розміщенням, у пасиві – за джерелами їх формування. Кожна група господарських засобів в активі має відповідне джерело формування, яке відображено в пасиві.

Відсутність рівності підсумків активу і пасиву балансу вказує на наявність помилок при його складанні. Таким чином, бухгалтерський баланс – це фіксація активів і пасивів на певну дату (зазвичай 1 число місяця), що

складаються з окремих статей, де рівність активів і пасивів виявляється в грошовій оцінці.

Бухгалтерський баланс є не лише методом узагальнення інформації про стан та склад господарських засобів підприємства і джерела їх формування, а й формою фінансової звітності, яка надає важливу інформацію про фінансовий стан підприємства. Тому важливо не тільки вміти скласти баланс, а й розуміти його, а також вміти аналізувати його для економічної оцінки.

Читати баланс означає мати змогу всебічно розуміти і аналізувати його статті, у яких на певну дату відображаються майновий стан підприємства, розміщення засобів і джерел, розмір власних коштів, стан розрахунків і платоспроможність. Вміння читати баланс передбачає економічне та правове розуміння змісту кожної статті, способу її оцінки та взаємозв'язку з іншими статтями.

Читати баланс повинні вміти керівники, власники, працівники економічних, фінансових і бухгалтерських служб підприємства, менеджери, акціонери та кредитори для прийняття управлінських рішень.

Балансове рівняння "Активи = Пасиви" є обов'язковою умовою для розгляду балансу як за формою, так і за змістом. Саме з цього починається знайомство з бухгалтерським балансом.

Співвідношення "Активи = Капітал + Зобов'язання" умовно можна назвати структурним, оскільки воно відображає, з одного боку, склад майна – основні та оборотні засоби, тобто величину засобів, вкладених у господарську діяльність, а з іншого – хто і в якій формі брав участь у створенні (формуванні) майна підприємства (власний капітал, кредити банків, кредиторська заборгованість перед постачальниками тощо). Зміна частки власних і залучених засобів вказує на рівень фінансової залежності підприємства від власників, акціонерів та кредиторів.

За структурою бухгалтерського балансу можна визначити належність підприємства до певної галузі економічної діяльності (промисловість, сільське господарство, торгівля, банківська діяльність, бюджетна сфера тощо),

організаційно-правових форм господарювання (приватне, колективне, комунальне, державне підприємство, господарське товариство тощо), а також економічного призначення продукції (виконані роботи, надані послуги).

Ще одне співвідношення "Капітал = Активи – Зобов'язання" завжди відображає вартість чистих активів, тобто майна, яке після врахування зобов'язань є власністю підприємства і може бути об'єктом розподілу між засновниками або акціонерами при ліквідації чи закритті підприємства.

Змістовна частина бухгалтерського балансу визначається його будовою та структурою. У побудові активу і пасиву існує як вітчизняна, так і світова практика.

Вітчизняна практика передбачає будування активу в порядку зростання ліквідності:

- нерухомість;
- запаси;
- кошти.

Пасиви будують, починаючи з зобов'язань перед власниками коштів: спочатку власними, а потім чужими.

Світова практика передбачає побудову активу в порядку збування ліквідності:

- грошові кошти;
- товари та запаси;
- нерухомість;
- акціонерний капітал.

Пасиви будуються за ступенем погашення:

- поточні рахунки до оплати;
- довготермінові пасиви;
- акціонерний капітал.

Як відомо, баланс є моментним показником, що відображає активи та пасиви підприємства на певну дату. У звітній формі балансу зазначаються дві дати: на початок і на кінець звітного періоду. Це дозволяє порівнювати

показники балансу як загалом, так і складові активу та пасиву в часі, визначати динаміку активів, зміни частки окремих статей або розділів балансу, тобто структурні зрушення.

Проте в процесі господарської діяльності відбувається постійний рух засобів, їх зміна складу, розміщення та зміни джерел формування. Під впливом господарських операцій засоби та їх джерела можуть збільшуватися або зменшуватися, що призводить до змін в окремих статтях балансу. У деяких випадках ці зміни можуть призвести до появи нових статей балансу або зникнення інших.

Усі господарські операції, що призводять до змін у стані засобів і джерел їх утворення (в активі та пасиві балансу), можна поділити на чотири типи:

Операції першого типу характеризуються змінами в складі господарських засобів, що спричиняють зміни в активі балансу: одна стаття активу збільшується, а інша зменшується на ту саму суму. До операцій цього типу належать: відпуск матеріалів у виробництво, надходження заборгованості від дебіторів до каси або на поточний рахунок підприємства, видача коштів із каси підзвітним особам, оприбуткування готової продукції з виробництва тощо.

Операції другого типу викликають зміни у джерелах формування господарських засобів, що призводить до змін двох статей пасиву балансу: одна стаття пасиву збільшується, а інша зменшується на ту саму суму. До операцій цього типу відносяться: погашення заборгованості постачальникам за рахунок отриманих кредитів банку, утримання податку з доходів фізичних осіб із заробітної плати працівників, що підлягає перерахуванню до бюджету, та ін.

Операції третього типу характеризуються надходженням або додатковим залученням господарських засобів в оборот підприємства, що призводить до збільшення залишків на однакову суму на відповідних статтях активу і пасиву балансу. Загальний підсумок при цьому також збільшується, але рівність підсумків активу і пасиву не порушується. До операцій цього типу

можна віднести: зарахування кредиту, наданого банком, на рахунок підприємства; зарахування на баланс основних засобів, введених в експлуатацію, із одночасним збільшенням статутного капіталу як джерела їх утворення; нарахування заробітної плати працівникам із одночасним збільшенням витрат виробництва тощо.

Операції четвертого типу характеризуються вибуттям засобів з підприємства, що призводить до зменшення залишків відповідних статей активу і пасиву балансу на ту саму суму. Загальний підсумок балансу при цьому також зменшується, але рівність підсумків активу і пасиву залишається незмінною. До операцій цього типу належать: списання з балансу основних засобів, що супроводжується зменшенням статутного капіталу; погашення заборгованості (з поточного чи іншого рахунку) постачальникам за матеріали або підрядникам за послуги; перерахування податків та інших платежів до бюджету.

Розглянуті чотири типи операцій охоплюють усі можливі варіанти змін у балансі, і дозволяють зробити наступні висновки:

1. Кожна господарська операція змінює не менше ніж дві статті балансу, оскільки в процесі кругообігу засобів відбуваються зміни або в складі засобів, або в складі їх джерел, або одночасно в обох складових.

2. Підсумки активу і пасиву балансу змінюються лише тоді, коли операція торкається одночасно і засобів, і джерел їх утворення. Це відбувається при надходженні або вибутті засобів (операції третього та четвертого типів). Операції, які змінюють лише склад засобів в активі або джерела їх формування в пасиві, на підсумки балансу не впливають.

3. Рівність підсумків активу і пасиву балансу зберігається після будь-якої операції. Це зумовлено тим, що всі операції призводять або до перегрупування залишків у статтях активу чи пасиву, або до одночасного збільшення чи зменшення на однакову суму статей активу і пасиву.

Отже, застосування балансового узагальнення в бухгалтерському обліку, при

якому кожна господарська операція відображається в постійному порівнянні наявних засобів та їх джерел, дозволяє здійснювати контроль за правильністю використання засобів.

При аналітичному вивченні бухгалтерського балансу важливо враховувати його моментну природу і коректно формулювати висновки, з огляду на цю обставину. Для забезпечення правильності висновків у таких ситуаціях можна використовувати середні величини в аналітичних розрахунках: середньоарифметичну просту або середню хронологічну, обчислені за даними на початок і кінець звітного періоду, а також на кінець кожного кварталу чи місяця.

1.2 Оцінка нормативно - правового забезпечення формування та аналізу фінансової звітності

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996, усі юридичні особи, створені відповідно до чинного законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм та форм власності, а також представництва іноземних суб'єктів господарювання, зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність.

Фінансова звітність містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових коштів підприємства та інші показники за звітний період.

Мета, зміст і структура бухгалтерської фінансової звітності регламентуються національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку – нормативно-правовими актами, затвердженими Міністерством фінансів України. Вони визначають принципи, процедури обліку та складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам.

Метою фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства для прийняття рішень.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419 «Про затвердження порядку подання фінансової звітності», підприємства та установи складають місячну, квартальну та річну бухгалтерську звітність, в якій відображають склад майна та джерела його формування. Квартальна бухгалтерська звітність подається не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним періодом. Річна бухгалтерська звітність подається не пізніше 9 лютого року, наступного за звітним.

Згідно зі статтею 14 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємства зобов'язані подавати баланс разом з квартальною та річною фінансовою звітністю органам, до сфери управління яких вони належать, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, якщо інше не передбачено цим Законом, органам виконавчої влади та іншим користувачам. Баланс підприємства не є комерційною таємницею, за винятком випадків, передбачених законодавством. Датою подання фінансової звітності для підприємства вважається день фактичної її передачі з належністю, а у разі надсилання поштою – дата отримання звітності адресатом, зазначена на штемпелі підприємства зв'язку, що обслуговує адресата. Якщо дата подання звітності припадає на неробочий день, термін подання переноситься на перший робочий день після вихідного. Перед складанням річної фінансової звітності обов'язкове проведення інвентаризації активів і зобов'язань підприємства.

В Україні нормативно-правове регулювання звітності підприємств здійснюється указами Президента, постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства фінансів України.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку є нормативно-правовим актом, затвердженим Міністерством фінансів України, який визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що відповідають міжнародним стандартам.

В Україні діє тридцять два положення (стандарти) бухгалтерського обліку, а також наказ Міністерства фінансів України № 302 від 29.11.2000 р., який прирівнюється до положень. Усі накази Міністерства фінансів щодо бухгалтерського обліку та складання звітності підлягають реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 року під № 336/22868, набрало чинності Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», яке замінило перші п'ять положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Цим Національним положенням (стандартом) визначено мету, склад і принципи складання фінансової звітності, а також вимоги до визнання та розкриття її елементів.

Норми цього Національного положення (стандарту) застосовуються до фінансової та консолідованої фінансової звітності юридичних осіб (підприємств) усіх форм власності (окрім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно з законодавством.

Фінансова звітність складається з: балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал та приміток до фінансової звітності.

Національними положеннями (стандартами) для суб'єктів малого підприємництва та представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності встановлюється спрощена фінансова звітність, що складається з балансу та звіту про фінансові результати. Форма та порядок складання цієї звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25

«Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 року № 39 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 15 березня 2000 року за № 161/4382 (з поправками відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 24 січня 2011 року № 25).

Форма та склад статей фінансової звітності визначаються цим Національним положенням (стандартом) і наведені у додатках 1 і 2 до цього стандарту.

Підприємства мають право не наводити статті, для яких відсутня інформація для розкриття (за винятком випадків, коли така інформація була присутня в попередньому звітному періоді). Водночас вони можуть додавати статті, зберігаючи їх назву та код рядка, з переліку додаткових статей фінансової звітності, зазначених у додатку 3 до цього Національного положення (стандарту), за умови, що стаття відповідає таким вимогам: інформація є суттєвою, а її оцінка може бути достовірно визначена.

Показники податку на прибуток, витрат і збитків, вирахування з доходу, вибуття коштів, зменшення складових власного капіталу подаються в дужках.

До фінансової звітності також включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів підприємства.

У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. В окремих випадках, визначених нормативно-правовими актами, складається окремий баланс. Для його складання дані первинних документів про господарські операції філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів, виділених на окремий баланс, а також про операції, що підлягають відображенню в окремому балансі згідно з законодавством, заносяться до спеціальних реєстрів бухгалтерського обліку, відкритих для відповідних підрозділів або для конкретної діяльності підприємства.

Згідно з даними цих реєстрів складаються окремий баланс і відповідні форми фінансової звітності для зазначених операцій. Показники окремого балансу і відповідних форм фінансової звітності включаються до загального

балансу та фінансової звітності підприємства. Особливості складання окремого балансу для спільної діяльності регулюються національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

При складанні балансу та інших форм фінансової звітності, з урахуванням показників окремого балансу, інформація про внутрішньогосподарські розрахунки (взаємні зобов'язання в рівній сумі) не наводиться.

Звіт про фінансові результати містить інформацію про доходи, витрати, прибутки і збитки, а також про інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період.

Звіт про рух грошових коштів надає дані про рух коштів протягом звітного періоду внаслідок операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. При складанні фінансової та консолідованої фінансової звітності підприємства мають можливість обрати метод складання звіту про рух грошових коштів – прямий або непрямий, відповідно до обраної форми звіту.

Підприємство детально наводить суми надходжень та видатків, що виникають внаслідок операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо в результаті однієї операції рух грошових коштів включає суми, що належать до різних видів діяльності, ці суми відображаються окремо в межах відповідних видів діяльності. Внутрішні зміни у складі грошових коштів не включаються до звіту про їх рух. Негрошові операції (як-от отримання активів через фінансову оренду, бартерні угоди, придбання активів шляхом випуску акцій тощо) також не відображаються у звіті про рух грошових коштів.

Звіт про власний капітал містить інформацію про зміни в складі власного капіталу підприємства за звітний період. У відповідних графах звіту про власний капітал, що призначені для відображення складових власного капіталу, зазначаються показники, які містяться в розділі I «Власний капітал» балансу. Для забезпечення порівняльного аналізу, підприємства повинні додавати до річного звіту також звіт про власний капітал за попередній рік.

Підприємства, які згідно з законодавством застосовують міжнародні стандарти фінансової звітності, відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності», при поданні першої річної фінансової звітності за міжнародними стандартами у балансі наводять інформацію як на початок і кінець звітного періоду, так і на дату переходу на ці стандарти.

Фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності складають підприємства, які зобов'язані це робити згідно з законодавством, а також ті, які самостійно прийняли таке рішення, закріплене в обліковій політиці.

Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих і середніх підприємств можуть застосовувати підприємства, які зобов'язані використовувати міжнародні стандарти фінансової звітності за законодавством, а також ті, що самостійно прийняли це рішення. Однак, підприємства, на які не поширюється сфера застосування цього стандарту, не можуть його використовувати. Підприємства, що складають фінансову звітність за міжнародним стандартом для малих і середніх підприємств, повинні використовувати форми звітів, затверджені відповідним Національним положенням (стандартом).

У фінансовій звітності обов'язково надається інформація, розкриття якої вимагають національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності або інші нормативно-правові акти Міністерства фінансів України щодо бухгалтерського обліку.

Інформація, що підлягає розкриттю, повинна бути надана безпосередньо у фінансових звітах або в примітках до них.

Згортання статей активів і зобов'язань, доходів і витрат є неприпустимим, за винятком випадків, передбачених відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності.

1.3. Основні показники фінансового стану підприємства та методика їх розрахунку

Підприємства, що працюють в умовах ринку, несуть повну відповідальність за виконання своїх зобов'язань перед ланками фінансово-кредитної системи, постачальниками, працівниками, а також за результати своєї виробничо-фінансової діяльності. Здатність підприємства своєчасно погашати боргові зобов'язання є характеристикою його фінансового стану.

Фінансовий стан підприємства також визначається рівнем його забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для ефективної господарської діяльності та своєчасних розрахунків за зобов'язаннями.

Фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності підприємства і може бути як стійким, так і нестійким. Кожне підприємство прагне досягти стабільного фінансового стану, створивши достатній обсяг фінансових ресурсів, що забезпечує своєчасні розрахунки з постачальниками, бюджетом та іншими учасниками фінансової системи, а також сприяє подальшому економічному та соціальному розвитку підприємства.

Метою оцінки фінансового стану є виявлення резервів для збільшення прибутковості, рентабельності та платоспроможності підприємства.

Оцінка фінансового стану здійснюється шляхом обчислення системи економічних показників, які відображають господарсько-фінансове становище суб'єкта господарювання.

Основними показниками, які характеризують фінансовий стан підприємства, є:

- прибутковість (рентабельність);
- оптимальний розподіл прибутку;
- оптимальний рівень власних оборотних активів, що забезпечують нормальний процес виробництва та реалізації продукції;

- наявність власних джерел для формування оборотних активів у обсязі, достатньому для їх покриття;
- платоспроможність підприємства.

Якщо підприємство досягає оптимальних параметрів за вказаними напрямками, його фінансовий стан є стабільним. Якщо ж воно не отримує прибутку, який забезпечував би необхідний приріст власних фінансових ресурсів, його фінансовий стан не може бути стабільним. Тому важливо розглядати зміст і порядок розрахунку цих показників, їх взаємозв'язок та вплив на фінансовий стан підприємства.

Прибутковість – це дохідність та окупність витрачених ресурсів і використаного майна, кінцевий результат діяльності підприємства, який визначається сумою отриманого прибутку на одиницю відповідних складових виробничого процесу або сукупних витрат підприємства.

Сума отриманого прибутку є показником, який найповніше відображає результативність діяльності підприємства та рівень його дохідності. Однак, хоча прибуток є результатом діяльності підприємства, він не дає повного уявлення про рівень ефективності використаних витрат і майна. Тому для більш повної оцінки ефективності діяльності підприємства, витрат та використання майна застосовується відносний показник – рентабельність.

Рентабельність – це відносний показник, що характеризує інтенсивність виробництва та рівень його прибутковості (окупності) щодо відповідних складових виробничого процесу або сукупних витрат підприємства.

В господарській практиці обчислюються різні показники рентабельності, такі як рентабельність продукції, виробництва, продажу, виробничих фондів, капітальних вкладень у виробництво тощо.

Для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів розраховується рентабельність усіх вкладень у виробництво, власних коштів, інвестицій в акції інших підприємств та інших фінансових активів.

Рентабельність вкладень у підприємство (рівень рентабельності) визначається за вартістю всього майна, що знаходиться в розпорядженні

підприємства, шляхом ділення загального прибутку на середньорічний підсумок балансу за формулою:

$R = \Pi / \text{ПБ}$, де Π – загальний прибуток (грн), ПБ – підсумок балансу (грн).

Цей показник відображає ефективність використання всіх фінансових вкладень підприємства у виробництво та показує, скільки копійок прибутку припадає на кожну гривню фінансових інвестицій.

Рентабельність власних вкладень розраховується як відношення чистого прибутку до середньорічної суми власних коштів, згідно з даними балансу (без урахування інвестицій і незавершеного будівництва).

Рентабельність довгострокових фінансових вкладень підприємства (включаючи вкладення в акції та інші цінні папери, пайову участь у інших підприємствах) визначається через співвідношення доходів від цінних паперів і пайової участі в інших компаніях до загальної суми довгострокових фінансових вкладень.

Розрахунок і аналіз вказаних показників рентабельності дозволяють керівникам підприємств та підприємцям ефективно орієнтуватися в економічних питаннях, управлінні господарством і прийнятті необхідних заходів для покращення діяльності підприємства.

Одним із ключових показників фінансового стану підприємства є його забезпеченість власними оборотними коштами та ефективність їх використання.

Для нормального процесу виробництва підприємство повинно мати відповідну кількість оборотних активів. Їх розмір залежить не тільки від обсягу виробництва, але й від швидкості обороту цих активів. Збільшення обсягів виробництва вимагає більших обігових коштів, тоді як прискорення оборотності активів дозволяє зменшити їх необхідну кількість, при цьому підвищується ефективність використання оборотних активів у виробництві.

Аналіз забезпеченості підприємства обіговими коштами та ефективності їх використання має велике значення для оцінки фінансового стану підприємства.

Забезпеченість підприємства власними оборотними активами визначається шляхом порівняння їх фактичної наявності, зазначеної у балансі на відповідну звітну дату, з встановленим нормативом (плановою потребою). Якщо фактична наявність перевищує норматив, виникає надлишок оборотних активів, а якщо норматив перевищує фактичну наявність – нестача.

Як наявність надлишку, так і нестачі оборотних активів мають негативний вплив на фінансову діяльність і фінансовий стан підприємства. Тому правильна організація оборотних активів та забезпечення їх відповідності встановленому нормативу сприяють стабілізації фінансового стану.

Для оцінки ефективності використання оборотних активів на підприємствах розраховуються такі показники:

- оборотність (тривалість одного обороту) в днях;
- коефіцієнт оборотності;
- коефіцієнт завантаження;
- коефіцієнт ефективності використання оборотних активів.

Прискорення оборотності оборотних активів дозволяє підприємству звільнити додаткові кошти з обороту та направити їх на виробничі потреби. Чим більше оборотів здійснюють оборотні активи, тим менше їх потрібно для забезпечення виробничого процесу, і тим ефективніше вони використовуються.

Розрахунок коефіцієнта завантаження (відношення вартості середніх залишків оборотних активів до суми обороту – виручки) і коефіцієнта ефективності використання оборотних активів (відношення прибутку від реалізації продукції або наданих послуг до середньої вартості залишків оборотних активів) дає змогу визначити, скільки оборотних активів припадає на 1 грн реалізованої продукції чи наданих послуг, а також який прибуток отримало підприємство на 1 грн середніх залишків оборотних активів. Чим більший прибуток на 1 грн середніх залишків оборотних активів, тим ефективніше їх використання.

Залежно від мети та завдань аналізу для кожного конкретного випадку обирається оптимальний комплекс показників і напрямків аналізу фінансового стану підприємства.

Важливо підкреслити, що всі показники фінансового стану підприємства знаходяться у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Тому реальний фінансовий стан підприємства можна оцінити лише за умови використання певного комплексу показників, з урахуванням впливу різних факторів на відповідні показники.

Далі наведемо коротку характеристику основних показників, які застосовуються при оцінці фінансово-господарської діяльності підприємства.

Показники оцінки майнового стану підприємства:

1. Сума господарських коштів, що є в розпорядженні підприємства. Цей показник дає загальну вартісну оцінку активів, що перебувають на балансі підприємства. Збільшення цього показника свідчить про зростання майнового потенціалу підприємства.

2. Питомая вага активної частини основних засобів. Згідно з нормативними документами під активною частиною основних засобів розуміються машини, обладнання та транспортні засоби. Зростання цього показника в динаміці є позитивною тенденцією.

3. Коефіцієнт зносу основних засобів. Цей показник характеризує частку зношених основних засобів у загальній їх вартості. Він використовується для аналізу стану основних засобів. Доповненням до цього показника до 100% (або одиниці) є коефіцієнт придатності.

4. Коефіцієнт оновлення основних засобів. Показує, яку частину основних засобів, наявних на кінець звітного періоду, становлять нові.

5. Коефіцієнт вибуття основних засобів. Показує, яку частину основних засобів, з якими підприємство розпочало діяльність у звітному періоді, вибуло через знос чи з інших причин.

Оцінка ліквідності та платоспроможності:

1. Величина власних оборотних коштів (функціонуючий капітал). Цей показник характеризує частину власного капіталу підприємства, яка служить джерелом покриття поточних активів (активів, що мають період обороту менше одного року). Показник залежить від структури активів та джерел коштів підприємства. Зростання цього показника є позитивною тенденцією. Основним джерелом збільшення власних оборотних коштів є прибуток. Важливо зазначити, що поняття "оборотні кошти" не є тотожним поняттю "власні оборотні кошти", оскільки перші характеризують активи підприємства, а другі – джерела коштів для покриття поточних активів.

2. Маневреність власних оборотних коштів. Зростання цього показника в динаміці є позитивною тенденцією.

3. Коефіцієнт покриття загальний. Визначає співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань підприємства. Для нормального функціонування цей коефіцієнт повинен бути більшим за одиницю. Збільшення коефіцієнта є позитивною тенденцією. Орієнтовне значення цього показника підприємство встановлює самостійно, залежно від потреби у вільних грошових ресурсах.

4. Коефіцієнт швидкої ліквідності. Це аналогічний коефіцієнт покриття, але він розраховується на основі вузького кола поточних активів (виключаються найбільш неліквідні з них – виробничі запаси). У разі вимушеної реалізації виробничих запасів підприємство може отримати менше коштів, ніж витрати на їх придбання. В умовах ринкової економіки підприємства зазвичай отримують 40% і менше від облікової вартості запасів під час ліквідації. Оцінка цього показника на рівні 1 є типовою в міжнародній практиці, але вона також умовна.

5. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності). Це найжорсткіший критерій ліквідності, що показує частину короткострокових зобов'язань, яку підприємство може погасити негайно. Рекомендована мінімальна межа для цього коефіцієнта – 0,2.

6. Частка власних оборотних коштів у покритті запасів. Визначає, яка частина вартості запасів покривається власними оборотними коштами. Цей показник має велике значення для підприємств торгівлі. Рекомендована мінімальна межа – 50%.

7. Коефіцієнт покриття запасів. Розраховується як співвідношення стабільних джерел покриття запасів до їх загальної вартості. Якщо значення цього коефіцієнта менше за одиницю, фінансовий стан підприємства вважається недостатньо стійким.

Показники оцінки фінансової стійкості

Один з основних аспектів фінансового стану підприємства – це забезпечення стабільності його діяльності в майбутньому. Цей показник пов'язаний із загальною фінансовою структурою підприємства та його залежністю від кредиторів і інвесторів.

1. Коефіцієнт концентрації власного капіталу характеризує частку власних коштів підприємства в загальній сумі інвестованих у його діяльність ресурсів. Чим більший цей коефіцієнт, тим фінансово стійкішим і менш залежним від кредиторів є підприємство. Додатково до цього показника використовують коефіцієнт концентрації залученого (позикового) капіталу. Сума цих коефіцієнтів завжди дорівнює 1 (або 100%).

2. Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до попереднього показника. Якщо його значення наближається до 1 (100%), це свідчить про те, що підприємство повністю фінансується власниками.

3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яку частину власних коштів підприємство використовує для фінансування поточної діяльності, тобто яку суму вкладено в оборотні активи, а яку – капіталізовано.

4. Коефіцієнт довгострокових вкладень вказує на частку основних засобів і інших позаоборотних активів, яка профінансована зовнішніми інвесторами. Тобто цей коефіцієнт демонструє, яка частина належить інвесторам, а не власникам підприємства.

5. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує структуру капіталу підприємства. Зростання цього показника є негативною тенденцією, що вказує на посилення залежності від зовнішніх інвесторів.

6. Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів показує, який відсоток капіталу підприємства складають позикові кошти. Зростання цього коефіцієнта також вказує на посилення фінансової залежності підприємства від кредиторів, що знижує його фінансову стійкість.

Підприємства, що працюють в умовах ринку, несуть повну відповідальність за свої зобов'язання перед фінансово-кредитними установами, постачальниками, працівниками, а також за результати виробничо-фінансової діяльності. Здатність своєчасно погашати свої боргові зобов'язання є важливим показником фінансового стану підприємства. Фінансовий стан підприємства визначається також як рівень його забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за зобов'язаннями. Це одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємства, що може бути як стійким, так і нестійким.

Кожне підприємство прагне досягти стабільного фінансового стану, тобто сформувати достатній обсяг фінансових ресурсів, що забезпечить своєчасні розрахунки з постачальниками, бюджетом та іншими ланками фінансової системи, а також сприятиме подальшому економічному та соціальному розвитку.

Метою оцінки фінансового стану є виявлення резервів для підвищення прибутковості, рентабельності та платоспроможності підприємства. Оцінка фінансового стану повинна проводитися шляхом обчислення системи економічних показників, які характеризують господарсько-фінансове становище суб'єкта господарювання.

Найважливішим показником фінансового стану підприємства є його забезпеченість власними оборотними коштами та ефективність їх використання.

Для забезпечення нормального процесу виробництва кожне підприємство повинно мати відповідну кількість оборотних активів. Розмір цих активів залежить як від обсягу виробництва, так і від швидкості їх обороту. Збільшення обсягів виробництва потребує додаткових обігових коштів, в той час як прискорення оборотності активів призводить до зменшення їх необхідної кількості, що забезпечує нормальний процес виробництва. В такому разі ефективність використання оборотних активів підвищується, оскільки вони швидше обертаються в виробництві.

Забезпеченість підприємства власними оборотними активами визначається порівнянням їх фактичної наявності, що вказується в балансі на відповідну звітну дату, з встановленим нормативом (плановою потребою). Якщо фактична наявність перевищує встановлений норматив, на підприємстві утворюється надлишок власних оборотних активів. Навпаки, коли фактична наявність менша за норматив, виникає нестача. Як надлишок, так і нестача оборотних активів негативно впливають на фінансову діяльність та фінансовий стан підприємства. Тому важливо організувати чіткий облік оборотних активів і дотримуватися відповідності їх фактичної наявності встановленому нормативу для стабілізації фінансового стану підприємства.

Висновки до розділу 1.

1. Для оцінки ефективності використання оборотних активів на підприємствах розраховуються такі показники: оборотність (тривалість одного обороту в днях), коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження та коефіцієнт ефективності використання оборотних активів.

2. Прискорення оборотності оборотних активів дозволяє підприємству звільнити додаткові кошти з обороту та використовувати їх у виробництві. Таким чином, чим більше оборотів здійснюють оборотні активи, тим менше їх потрібно для забезпечення виробничого процесу і ефективніше вони використовуються.

3. Розрахунок коефіцієнта завантаження (відношення вартості середніх залишків оборотних активів до суми обороту, або виручки) та коефіцієнта ефективності використання оборотних активів (відношення прибутку від реалізації продукції чи послуг до середньої вартості залишків оборотних активів) дає змогу визначити, скільки оборотних активів припадає на 1 грн. реалізованої продукції чи наданих послуг, а також який прибуток підприємство отримує на 1 грн. середніх залишків оборотних активів. Чим більше прибутку припадає на 1 грн. середніх залишків оборотних активів, тим ефективніше вони використовуються.

4. Отже, бухгалтерський баланс є не лише важливим інструментом для узагальнення інформації про господарські засоби підприємства та джерела їх формування, але й джерелом економічної інформації, яка містить кількісні та якісні параметри господарської діяльності. Ці дані необхідні для оцінки, економічного аналізу та прийняття управлінських рішень

РОЗДІЛ 2

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС – ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка природного і організаційно-економічного потенціалу ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія»

Центральна садиба ТОВ «Агроцукор» ЛТД розташована в селі Бабин Іллінецького району Вінницької області, а виробничі підрозділи знаходяться в селі Борисівка. Господарство розташоване за 5 км від районного центру міста Іллінці та за 95 км від обласного центру міста Вінниця. Поблизу населеного пункту пролягають автомобільні дороги обласного значення з твердим покриттям.

Основними партнерами підприємства є ТОВ «Люстдорф», розташоване за 7 км, Іллінецький цукровий завод «Вінпромтех» (4 км) та Вінницький м'ясокомбінат (90 км). З цими підприємствами «Агроцукор» ЛТД підтримує постійні зв'язки, що забезпечують реалізацію його продукції. Умови збуту залежать від партнерів: фірма «Люстдорф» здійснює оплату після отримання продукції, а цукрові заводи працюють на умовах давальницької сировини.

Господарство розташоване у зоні українського Лісостепу з вигідними природно-кліматичними умовами. Середньорічна кількість опадів у цій зоні становить 504 мм, із коливаннями від 503 до 540 мм, причому близько 70% опадів випадає в теплий період року. Середньорічна температура повітря складає +6,9°C, абсолютний максимум – +38°C, мінімум – –33°C. Гідротермічний коефіцієнт становить 175. Сніговий покрив триває в середньому 89 днів, при цьому його середня висота становить 15 см.

Основні типи ґрунтів у господарстві – сірі опідзолені, чорноземи та опідзолені ґрунти. Загалом кліматичні умови сприяють вирощуванню зернових культур та цукрових буряків.

Приватне підприємство "Агроекологія" розташоване в селі Михайлики Шишацького району Полтавської області. Найближча залізнична станція – Яреськи, яка знаходиться за 30 км від Михайликів. Відстань до районного центру також становить 30 км.

Клімат Шишацького району є посушливим за ступенем зволоження. Хоча середньорічна кількість опадів становить 497 мм, у період з температурою повітря понад +10°C випадає лише 280 мм. Під час весняно-літньої вегетації озимих культур спостерігається 110 мм опадів, тоді як для ярих культур цей показник становить 179 мм.

Протягом холодного періоду випадає 151 мм опадів, через що сніговий покрив невеликий і має висоту трохи більше 10 см. Температурні умови характеризуються як помірні. Зими можуть бути суворими, з температурами до -28...-30°C, або помірними, з частими відлигами. Сніговий покрив тримається в середньому 100 днів, а ґрунт промерзає на глибину 60–65 см. Тривалість безморозного періоду складає 170 днів, а середня температура липня досягає +24°C.

Територія приватного підприємства "Агроекологія" розташована в межах лісостепової зони, де переважають дубові ліси. Під їх покривом формується рослинний світ і відбувається розвиток ґрунтів підзолистого та дернового типу. На землях господарства поширені такі види ґрунтів:

- сірі опідзолені;
- темно-сірі опідзолені;
- чорноземи опідзолені;
- реградовані чорноземи;
- слабозмиті реградовані чорноземи.

Організаційна структура ПП "Агроекологія" безпосередньо залежить від спеціалізації підприємства, співвідношення галузей господарства, розміру господарства, територіального розташування земельних угідь та інших чинників.

Господарство впровадило біологічне землеробство, яке базується на безплужній технології, і займається виробництвом екологічно чистої сільськогосподарської продукції. За досвідом роботи ПП "Агроекологія" приїжджають фахівці як з різних регіонів України, так і з-за кордону. На базі підприємства численні наукові установи Української академії аграрних наук проводять глибокі дослідження. Тут також функціонує школа біологічного землеробства. Завдяки високим виробничим показникам і сучасним технологіям у виробництві сільськогосподарської продукції підприємство є філіалом Полтавської державної аграрної академії.

Таким чином, кліматичні умови господарства, разом із застосуванням сучасних агротехнічних прийомів і своєчасного обробітку ґрунту, можна вважати сприятливими для вирощування сільськогосподарських культур і отримання стабільних високих врожаїв.

Загалом, ґрунтово-кліматичні умови, у яких розташоване досліджуване господарство, є сприятливими для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур, основними серед яких є зернові, цукрові буряки та інші. Також підприємство має зручне розташування відносно місць збуту вирощеної продукції. Однак нерівномірний розподіл кліматичних чинників, таких як температура, опади, світло та вітер, іноді створює несприятливі умови для розвитку сільськогосподарських культур.

На сільськогосподарських підприємствах земля є не лише територіальною основою виробництва, але й головним засобом, який неможливо замінити іншими ресурсами. Окремі земельні ділянки відрізняються за якістю, що впливає на обсяги продукції, яку можна отримати за однакових умов. Тому землю слід використовувати максимально раціонально, забезпечуючи її найвищу продуктивність.

Для збереження найбільш цінних земель (зрошуваних, осушених, ріллі та ділянок із багаторічними плодовими насадженнями) зазвичай забороняється їх відведення для несільськогосподарських потреб.

Раціональне використання земель здійснюється відповідно до чинного законодавства. Зокрема, земельний фонд експлуатується згідно із Земельним кодексом України, який визначає, що земля в країні може перебувати у державній, колективній або приватній власності.

Земля повинна використовуватися виключно за цільовим призначенням, для якого вона була відведена. Підприємства та установи зобов'язані проводити заходи, спрямовані на покращення її якості. Крім того, передбачена відповідальність за нераціональне використання землі, що контролюється органами місцевої влади.

Земельні ділянки підприємства мають різне призначення і використовуються по-різному. Вони можуть бути задіяні для виробництва сільськогосподарської продукції, будівництва споруд, прокладання доріг тощо. Вся земельна площа підприємства поділяється на угіддя. Серед них виділяються сільськогосподарські угіддя, які є основним засобом для виробництва сільськогосподарської продукції. До таких угідь належать рілля, перелоги, багаторічні плодові й ягідні насадження, сіножаті та пасовища.

Структуру земельних угідь господарств можна побачити у табл. 2.1 та 2.2.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних і сільськогосподарських угідь у ТОВ
«Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023
роки

Види угідь	2021 рік		2022 рік		2023 рік		Відношення 2023 р. до 2021 р., %
	Площа, га	У % до с.-г. угідь	Площа, га	У % до с.-г. угідь	Площа, га	У % до с.-г. угідь	
Всього с.-г. угідь	1277	100,00	1302,1	100,00	1223,8	100,00	95,7
із них: рілля	1242	97,2	1266,5	97,2	1188,2	97,1	100,00

Аналізуючи дані таблиць 2.1 та 2.2, можна зазначити, що в структурі сільськогосподарських угідь ПП «Агроєкологія» та ТОВ «Агроцукор» ЛТД

найбільшу частку займає рілля, яка становить 98,76% та 95,7% відповідно. Це свідчить про високий рівень розораності земель, що, з одного боку, вказує на інтенсивне використання сільськогосподарських угідь, а з іншого – на необхідність впровадження заходів із захисту ґрунтів від водної та вітрової ерозії.

Таблиця 2.2

Склад і структура земельних і сільськогосподарських угідь в ПП «Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Види угідь	2021 рік		2022 рік		2023 рік		Відношення 2023 р. до 2021 р., %
	Площа, га	У % до с.-г. угідь	Площа, га	У % до с.-г. угідь	Площа, га	У % до с.-г. угідь	
Всього с.-г. угідь	7573	100,00	7523	100,00	7479	100,00	98,76
із них: рілля	6755	89,20	6705	89,13	6661	89,06	98,61

Проаналізувавши склад і структуру земельних угідь ПП «Агроєкологія» та ТОВ «Агроцукор» ЛТД, видно, що площа сільськогосподарських угідь першого підприємства у 6,1 раза менша, ніж у другого, і становить відповідно 1223,8 га та 7479 га.

Одним із ключових показників ефективності сільськогосподарського виробництва є рівень забезпеченості основними ресурсами, зокрема земельними.

Таблиця 2.3

Землезабезпеченість ТОВ «Агроцукор» Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Рік	Площа, га		Середньооблікова чисельність працівників	Припадає на 1 працівника, га	
	сільськогосподарські угіддя	рілля		сільськогосподарські угіддя	рілля
2021	1277	1242	84	15,2	14,8
2022	1302,1	1266,5	83	15,7	15,3
2023	1223,8	1188,2	73	16,8	16,3

Таблиця 2.4

Землезабезпеченість ПП «Агроєкологія» Шишацького району
Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Рік	Площа, га		Середньооблікова чисельність працівників	Припадає на 1 працівника, га	
	сільськогосподарські угіддя	рілля		сільськогосподарські угіддя	рілля
2021	7573	6755	469	16,1	14,40
2022	7523	6705	454	16,5	14,7
2023	7479	6661	446	16,7	14,9

Аналіз даних таблиць 2.3 та 2.4 показує, що в досліджуваних господарствах протягом аналізованого періоду спостерігаються незначні коливання показника землезабезпеченості. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія» у 2023 році цей показник, який відображає навантаження сільськогосподарських угідь на одного середньооблікового працівника, зайнятого в сільському господарстві, становив відповідно 16,8 га та 16,7 га.

Рациональне використання трудових ресурсів є основою для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення матеріального добробуту населення. Трудові ресурси є головним складником продуктивних сил у сільському господарстві. До них належить та частина населення, яка має необхідні фізичні можливості, знання та професійні навички в певній галузі.

Рівень використання трудових ресурсів визначають за допомогою таких показників:

1. кількість відпрацьованих людино-днів (людино-годин) одним працівником протягом року;
2. коефіцієнт використання трудових ресурсів, який обчислюється як відношення фактично відпрацьованого робочого часу до нормативного.

Забезпеченість трудовими ресурсами в ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія» відображена у таблицях 2.5 і 2.6.

Таблиця 2.5

Динаміка наявності та використання трудових ресурсів в ТОВ
«Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023
роки

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відношення 2023р. до 2021р., %
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	84	83	73	86,9
в т. ч. в рослинництві	49	43	33	67,3
в тваринництві	35	40	40	114,3
Відпрацьовано людино- годин всього, тис. год.	294	289	293	99,7
в т. ч. в рослинництві	162	159	143	88,2
в тваринництві	132	130	150	113,6
Відпрацьовано 1 працівником за рік, всього год.	85	84	96	112,9
в т. ч. в рослинництві	47	43	45	95,7
в тваринництві	38	41	51	134,2
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,42	0,38	0,36	-

Аналізуючи дані таблиці 2.5, можна зробити такі висновки: коефіцієнт використання трудових ресурсів підприємства у 2021 році становив 0,42, але до 2023 року цей показник зменшився до 0,36. Середньооблікова чисельність працівників також знизилася з 84 осіб у 2021 році до 73 осіб у 2023 році.

Дані таблиці 2.6 свідчать, що у ПП «Агроекологія» протягом 2021–2023 років інтенсивність використання трудового потенціалу залишалася стабільною. Це підтверджує коефіцієнт використання трудових ресурсів, який у 2021 та 2023 роках становив 0,85. Водночас підприємству слід шукати резерви для ефективнішого використання робочої сили, а також можливості залучення працівників до виконання додаткових видів робіт.

Таблиця 2.6

Динаміка наявності та використання трудових ресурсів в ПП
«Агроєкологія» Шишацького району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відношення 2023р. 2021р., % до
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	469	454	446	95,06
в т. ч. в рослинництві	197	150	147	74,61
в тваринництві	272	304	299	109,93
Відпрацьовано людино- годин всього, тис. год.	718	751	683	95,13
в т. ч. в рослинництві	172	120	184	106,98
в тваринництві	546	631	499	91,39
Відпрацьовано 1 працівником за рік, всього год.	1531	1654	1532	100,06
в т. ч. в рослинництві	875	797	1250	142,86
в тваринництві	2007	2076	1669	83,16
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,85	0,92	0,85	-

Розвиток сільського господарства значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази, головною складовою якої є основні засоби, їхній якісний склад і раціональне співвідношення.

Основні засоби – це засоби праці, які беруть участь у виробничому процесі протягом тривалого періоду, зберігаючи свою натуральну форму і частково переносячи свою вартість на готовий продукт. До основних засобів належать будівлі та споруди, машини й обладнання, транспортні засоби та виробничий інвентар, робоча та продуктивна худоба, багаторічні плодові насадження, полезахисні лісові смуги, інструменти та інші засоби.

Економічне значення основних засобів полягає в тому, що вони є основою розвитку продуктивних сил сільського господарства, забезпечуючи відповідний рівень і темпи збільшення виробництва продукції.

Економічна ефективність використання основних засобів підприємств характеризується такими показниками: капіталовіддачею, капіталомісткістю продукції та нормою прибутку.

Капіталовіддача – це вартість валової продукції, розрахована на 1 грн основних засобів. Капіталомісткість продукції – це обернений показник капіталовіддачі, який визначається як середньорічна вартість основних засобів, розрахована на 1 грн вартості валової продукції.

Капіталоозброєність – це вартість валової продукції, розрахована на 1 середньооблікового працівника. Капіталозабезпеченість – це вартість валової продукції, розрахована на 1 га сільськогосподарських угідь.

Рівень забезпеченості та використання основних засобів у ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія» наведено в таблицях 2.7 і 2.8.

Таблиця 2.7

Забезпеченість основними засобами та ефективність їх використання в ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відношення 2023р. до 2021р., %
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	1062,8	1553	1442	73,7
Площа с.-г. угідь, га	1302,12	1277	1223,8	106,4
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	84	74	73	86,9
Вартість валової продукції в співставних цінах 2010 року, тис. грн.	1606,24	2316,65	2262,78	70,9
Прибуток (збиток), тис. грн.	(150)	266	(339,7)	-
Капіталоозброєність, тис. грн.	74,5	61,7	72,1	148,5
Капіталозабезпеченість, тис. грн.	401,3	543,6	561,4	132,9
Капіталовіддача, тис. грн.	1,3	1,5	1,6	123
Капіталомісткість, тис. грн.	0,71	0,67	0,67	90,1

Проаналізувавши дані таблиць, можна зробити висновок, що в ПП «Агроєкологія» у 2023 році показник капіталоозброєності збільшився на 1,62 тис. грн., тоді як у ТОВ «Агроцукор» ЛТД цей показник зменшився на 2,4 тис.

грн. У 2023 році в ПП «Агроекологія» капіталовіддача становила 0,61 грн., що означає, що на кожні 100 гривень основних засобів припадало 61 грн валової продукції. Порівняно з 2021 роком цей показник знизився, що пов'язано із збільшенням вартості основних засобів. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД капіталовіддача в 2023 році склала 1,3 грн. Порівняно з 2021 роком цей показник знизився на 0,3 грн., що є наслідком неефективного використання основних засобів. Прибуток у ПП «Агроекологія» за досліджуваний період зріс на 3824 тис. грн., а норма прибутку підвищилася з 26,46% до 29,40%. У той час як ТОВ «Агроцукор» ЛТД у 2023 році зазнало збитків (339,7 тис. грн.), а в 2021 році також було зафіксовано збиток, тільки в 2022 році підприємство отримало прибуток у розмірі 266 тис. грн.

Таблиця 2.8

Забезпеченість основними засобами та ефективність їх використання в ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відношення 2023р. до 2021р., %
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	23749	29536	36044	151,77
Площа с.-г. угідь, га	7573	7523	7479	98,76
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	469	454	446	95,10
Вартість валової продукції в співставних цінах 2010 року, тис. грн.	22460	23056	22082	98,76
Прибуток (збиток), тис. грн.	9216	11121	13040	141,49
Капіталоозброєність, тис. грн.	47,89	50,78	49,51	103,39
Капіталозабезпеченість, тис. грн.	2,97	3,06	2,95	99,55
Капіталовіддача, тис. грн.	0,95	0,78	0,61	64,78
Капіталомісткість, тис. грн.	1,06	1,28	1,63	154,37
Норма прибутку, %	26,46	27,54	29,40	-

Виробництво окремих видів продукції здійснюється в різних галузях народного господарства, що відображає процес суспільного поділу праці, який постійно вдосконалюється і поглиблюється. Однією з форм цього поділу є спеціалізація сільськогосподарського виробництва, що характеризує розподіл

праці між окремими галузями сільського господарства. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва передбачає переважний розвиток однієї або кількох галузей у виробництві товарної продукції в окремих підприємствах, районах, областях або регіонах. Спеціалізація аграрного підприємства визначається структурою грошових надходжень від реалізації продукції, що відображає економічне значення окремих галузей через їх частку в цих надходженнях. Основні галузі в структурі грошових надходжень від реалізації продукції повинні становити більше 20%. Визначимо спеціалізацію ТОВ «Агроцукор» ЛТД за досліджуваний період (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Структура грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції в ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Види продукції та галузі	2021 рік		2023 рік		Відношення 2023р. до 2021р., %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Продукція рослинництва					
Зернові і зернобобові	849	46,3	2807	34,2	330,6
з них : пшениця озима	631,7	34,7	1917	23,4	303,4
кукурудза на зерно	-	-	398	4,8	-
ячмінь	210,2	11,5	431	5,3	205,1
Соняшник	-	-	251	3,1	-
Ріпак озимий	96,7	5,3	807	9,8	834,5
Цукрові буряки	153,5	8,4	-	-	-
Разом по рослинництву	1099,3	59,9	6672	81,4	606,9
Продукція тваринництва					
Вирощування врх	100,1	5,4	272	3,3	271,7
Вирощування свиней	-	-	6,0	0,07	-
Молоко	504	27,5	1176	14,3	233,3
Інша продукція тваринництва	129,0	7,1	68	0,8	52,7
Разом по тваринництву	733,1	4034,2	1522	18,5	207,6

Разом по рослинництву і тваринництву	1832,4	100	8194	100	447,2
--------------------------------------	--------	-----	------	-----	-------

Проаналізувавши дані таблиці 2.9, можна зробити висновок, що спеціалізація ТОВ «Агроцукор» ЛТД полягає у молочному скотарстві з розвиненим зерновим господарством, оскільки ці галузі у структурі грошових надходжень підприємства склали 27,5% та 34,7% відповідно у 2021 році. У 2023 році підприємство зосередилося на вирощуванні зернових культур, зокрема пшениці. Спеціалізацію ПП «Агроекологія» за досліджуваний період визначено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Структура грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції в ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Види продукції та галузі	2021 рік		2023 рік		Відношення 2023р. до 2021р., %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Продукція рослинництва					
Зернові і зернобобові	3639	14,06	4318	10,51	118,66
з них : пшениця озима	2240	8,65	1726	4,20	77,05
гречка	687	2,65	782	1,90	113,83
ячмінь	235	0,92	1773	4,32	754,47
овес	291	1,12	19	0,05	6,53
інші зернові та зернобобові	186	0,72	18	0,04	9,68
Соняшник	423	1,63	1846	4,50	436,41
Разом по рослинництву	4062	15,69	6164	15,01	151,75
Вирощування врх	4493	17,36	6621	16,12	147,36
Вирощування свиней	330	1,27	194	0,47	58,79
Молоко	16931	65,42	27967	68,09	165,18
Інша продукція тваринництва	68	0,26	125	0,31	183,82
Разом по тваринництву	21822	84,31	34907	84,99	159,96
Разом по рослинництву і тваринництву	25884	100,00	41071	100,00	158,67

Отже, спеціалізація ПП «Агроекологія» полягає у молочному скотарстві з розвиненим зерновим господарством, оскільки ці галузі у структурі грошових надходжень господарства складають відповідно 68,09% та 10,51%.

2.2 Актив балансу та його взаємозв'язок з бухгалтерськими рахунками

Форма та склад статей фінансової звітності визначаються Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року №73 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 року за №336/22868.

Метою складання балансу є надання користувачам точної, повної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. Підсумок активів балансу має дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу.

Актив відображається в балансі лише за умови, що його оцінка може бути достовірно визначена, а також очікується отримання економічних вигод у майбутньому від його використання.

Витрати на придбання або створення активу, який не може бути відображений в балансі, включаються до витрат звітного періоду.

Зобов'язання відображається в балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому через його погашення.

Власний капітал відображається в балансі одночасно з активами або зобов'язаннями, що призводять до його зміни.

Баланс складається з двох частин: Активу, який включає господарські засоби, та Пасиву, де згруповані їх джерела. Основним елементом бухгалтерського балансу є стаття (активна чи пасивна).

Згідно з вищезазначеним стандартом, Актив Балансу складається з трьох розділів: I. Необоротні активи. II. Оборотні активи. III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття.

Пасив Балансу складається з чотирьох розділів: I. Власний капітал. II. Довгострокові зобов'язання та забезпечення. III. Поточні зобов'язання та забезпечення. IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

Оскільки у Балансі відображаються активи (ресурси, які контролюються підприємством в результаті минулих подій, і використання яких, як очікується, призведе до надходження економічних вигод у майбутньому), зобов'язання (заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій, і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що включають економічні вигоди), а також власний капітал (частина активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань), підсумок Активу Балансу має дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу, тобто Пасиву Балансу.

У статті «Нематеріальні активи» відображається вартість об'єктів, що віднесені до нематеріальних активів згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 року №242, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 року за №750/4043 (зі змінами). У цій статті наводяться окремо первісна та залишкова вартість нематеріальних активів, а також сума нарахованої амортизації, яка обчислюється у встановленому порядку. До підсумку балансу включається залишкова вартість, що визначається як різниця між первісною вартістю і сумою накопиченої амортизації, при цьому сума амортизації наводиться в дужках.

У статті «Незавершені капітальні інвестиції» відображається вартість капітальних інвестицій, які не завершені на дату балансу, в необоротні активи, пов'язані з будівництвом, реконструкцією, модернізацією (такими

поліпшеннями, що збільшують первісну (переоцінену) вартість необоротних активів), виготовленням, створенням, вирощуванням чи придбанням об'єктів основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни існуючих, а також устаткування для монтажу).

У статті «Основні засоби» вказується вартість об'єктів основних засобів, що належать підприємству, а також отриманих на умовах фінансового лізингу, включаючи орендовані цілісні майнові комплекси, що віднесені до основних засобів згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року №92, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 року за №288/4509 (зі змінами). Також вартість основних засобів, отриманих у довічне управління або на праві господарського відання чи оперативного управління, наводиться в цій статті, разом з вартістю інших необоротних матеріальних активів.

У цій статті відображаються окремо первісна (переоцінена) вартість основних засобів, сума зносу (вказана в дужках) та їх залишкова вартість. Залишкова вартість, що включається до підсумку балансу, визначається як різниця між первісною (переоціненою) вартістю основних засобів та сумою їх зносу на дату балансу.

У статті «Інвестиційна нерухомість» зазначається вартість об'єктів, що визнаються інвестиційною нерухомістю згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 02 липня 2007 року №779 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 16 липня 2007 року за №823/14090 (зі змінами). У цій статті наводиться справедлива вартість інвестиційної нерухомості, визначена на дату балансу. Якщо інвестиційна нерухомість обліковується за первісною вартістю згідно з цим стандартом, то вказується її залишкова вартість, яка включається до підсумку балансу. При

цьому окремо в додаткових статтях наводяться первісна вартість інвестиційної нерухомості та сума зносу (у дужках).

У статті «Довгострокові біологічні активи» відображається вартість довгострокових біологічних активів, облік яких здійснюється відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 року №790 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 грудня 2005 року за №1456/11736 (зі змінами). У цій статті наводиться справедлива вартість довгострокових біологічних активів. Якщо ж відповідно до зазначеного Положення (стандарту) 30 довгострокові біологічні активи обліковуються за первісною вартістю, у статті вказується їх залишкова вартість, яка включається до підсумку балансу. Окрім того, в додаткових статтях окремо наводяться первісна вартість активів та сума накопиченої амортизації (у дужках).

У статті «Довгострокові фінансові інвестиції» відображаються фінансові інвестиції, термін яких перевищує один рік, а також інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. У цій статті виділяються фінансові інвестиції, що відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку обліковуються методом участі в капіталі.

У статті «Довгострокова дебіторська заборгованість» відображається заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в результаті нормального операційного циклу і буде погашена після закінчення дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті «Відстрочені податкові активи» відображається сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в майбутніх періодах, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2000 року №353, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20 січня 2001 року за №47/5238 (зі змінами).

У додатковій статті «Гудвіл» відображається сума, що визначається як перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань та непередбачених зобов'язань на дату придбання. Це визначення здійснюється відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07 липня 1999 року №163 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 23 липня 1999 року за №499/3792 (зі змінами). Інформація про вартість гудвілу включається до підсумку балансу.

У додатковій статті «Відстрочені аквізиційні витрати» страховиками відображається сума аквізиційних витрат, понесених протягом поточного та/або попередніх звітних періодів, які належать до наступних періодів і визнаються у витратах одночасно з визнанням відповідної заробленої премії протягом строку дії страхового договору (контракту). Сума відстрочених аквізиційних витрат включається до підсумку балансу.

У додатковій статті «Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах» відображаються кошти, що знаходяться в централізованих страхових резервних фондах, зокрема ті, які перебувають в управлінні Моторно-транспортного страхового бюро України, але належать страховикам. Інформація про залишки коштів у цих фондах включається до підсумку балансу.

У статті «Інші необоротні активи» зазначається вартість необоротних активів, для яких не було можливості виділити окрему статтю через їх суттєвість або які не можуть бути включені до інших статей розділу «Необоротні активи».

У статті «Запаси» відображається загальна вартість активів, що визнаються запасами відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року №246 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 листопада 1999 року за №751/4044 (зі змінами). Це зокрема активи, що

утримуються для подальшого продажу в рамках звичайної господарської діяльності, перебувають у процесі виробництва для майбутнього продажу, а також використовуються для споживання при виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, а також для управління підприємством.

Якщо запаси відповідають ознакам суттєвості, інформація про вартість виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції та товарів може бути наведена окремо в додаткових статтях. До підсумку балансу включається загальна вартість запасів, а в додаткових статтях наводиться інформація про вартість окремих складових запасів у межах загальної суми.

У додатковій статті «Виробничі запаси» відображається вартість запасів малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів, комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, які призначені для споживання в процесі нормального операційного циклу.

У додатковій статті «Незавершене виробництво» наводяться витрати на незавершене виробництво та незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами.

У додатковій статті «Готова продукція» відображаються запаси виробів на складі, обробка яких завершена, і які пройшли випробування та приймання, укомплектовані відповідно до умов договорів із замовниками та відповідають технічним умовам і стандартам. Продукція, що не відповідає зазначеним вимогам (крім браку), а також роботи, які не були прийняті замовником, відображаються в складі незавершеного виробництва.

У додатковій статті «Товари» зазначається вартість залишків товарів, придбаних підприємством для подальшого продажу, без урахування суми торгових націнок.

У статті «Поточні біологічні активи» відображається вартість поточних біологічних активів тваринництва (дорослі тварини на відгодівлі та в нагулі, птиця, звірі, кролики, дорослі тварини, вибракувані з основного стада для

реалізації, молодняк тварин на вирощуванні та відгодівлі), оцінених за справедливою або первісною вартістю, а також рослинництва (зернові, технічні, овочеві та інші культури), оцінених за справедливою вартістю. Облік цих активів ведеться відповідно до Положення (стандарту) 30.

У додатковій статті «Депозити перестраховування» відображається сума, що належить до угод перестраховування, які характеризуються передачею незначного страхового ризику або відсутністю такої передачі, і використовуються переважно для оптимізації грошових потоків у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Сума за такими угодами перестраховування включається до підсумку балансу.

У додатковій статті «Векселі одержані» відображається заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями. Інформація про цю заборгованість включається до підсумку балансу.

У статті «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги» зазначається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги, за винятком заборгованості, що забезпечена векселем (якщо така інформація наводиться в окремій статті), скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто).

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами» наводиться сума авансів, наданих іншим підприємствам, а також сума авансового внеску з податку на прибуток у випадках, передбачених законодавством.

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» відображається дебіторська заборгованість перед фінансовими та податковими органами, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету. Окремо наводиться дебіторська заборгованість з податку на прибуток.

У додатковій статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів» відображається сума нарахованих дивідендів, процентів,

роялті та інших доходів. Інформація щодо цієї заборгованості включається до підсумку балансу.

У додатковій статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків» відображається заборгованість, що виникає між пов'язаними сторонами, а також дебіторська заборгованість за внутрішніми розрахунками, зокрема між учасниками групи тощо. Інформація про таку заборгованість включається до підсумку балансу.

У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» відображається заборгованість дебіторів, яка не була зазначена в окремих статтях розкриття інформації про дебіторську заборгованість або яка не підпадає під інші статті дебіторської заборгованості, але входить до складу оборотних активів.

Показники дебіторської заборгованості наводяться у балансі за вартістю, яка визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 08 жовтня 1999 року №237, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 1999 року за №725/4018 (зі змінами).

У статті «Поточні фінансові інвестиції» наводяться фінансові інвестиції, строк погашення яких не перевищує одного року і які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (окрім інвестицій, що є еквівалентами грошових коштів), а також сума довгострокових фінансових інвестицій, які підлягають погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті «Гроші та їх еквіваленти» відображаються готівка в касі підприємства, гроші на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути вільно використані для поточних операцій, а також грошові кошти в дорозі, електронні гроші та еквіваленти грошей. У цій статті зазначаються кошти в національній або іноземній валюті. Кошти, які не можуть бути використані для операцій протягом одного року з дати балансу або в межах операційного циклу через обмеження, виключаються з оборотних активів і відображаються як необоротні активи.

Якщо ознаки суттєвості виконуються, окремо в додаткових статтях може бути надана інформація про готівку та гроші на рахунках у банку. Загальна сума грошей та їх еквівалентів включається до підсумку балансу, а інформація про готівку і кошти на банківських рахунках наводиться в додаткових статтях в межах цієї суми.

У статті «Витрати майбутніх періодів» відображаються витрати, які були понесені в поточному або попередніх звітних періодах, але відносяться до наступних звітних періодів.

У додатковій статті «Частка перестраховика у страхових резервах» страховики наводять суму частки перестраховиків у страхових резервах кожного виду, визначену та оцінену відповідно до вимог чинного законодавства. Загальна сума цієї частки включається до підсумку балансу.

У статті «Інші оборотні активи» відображаються суми оборотних активів, які не можна виділити в окрему статтю через ознаки суттєвості або які не підлягають включенню до інших статей розділу «Оборотні активи».

У розділі III «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття» наводиться вартість необоротних активів та груп вибуття, які утримуються для продажу, визначена відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07 листопада 2003 року №617 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2003 року за №1054/8375 (зі змінами).

Для заповнення статей активу балансу використовуються дані залишків за рахунками синтетичного обліку, що стосуються обліку активів, зобов'язань і власного капіталу.

Залежно від того, чи йдеться про облік активів, чи джерел їх утворення, бухгалтерські рахунки поділяються на активні та пасивні.

Активні рахунки призначені для обліку наявності та руху активів і відкриваються для статей балансу, що знаходяться в активі бухгалтерського балансу (наприклад, «Основні засоби», «Нематеріальні активи», «Виробничі

запаси», «Товари», «Каса», «Рахунки в банках», «Розрахунки з покупцями та замовниками» тощо).

Пасивні рахунки призначені для обліку наявності та змін джерел утворення і відкриваються для статей балансу, що належать до пасиву балансу (наприклад, «Статутний капітал», «Резервний капітал», «Нерозподілені прибутки», «Довгострокові позики», «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», «Розрахунки з оплати праці» тощо).

При відкритті рахунків у них записують початкові сальдо на основі даних статей балансу. Активні рахунки завжди мають дебетове сальдо, а пасивні рахунки – кредитове, що свідчить про тісний взаємозв'язок між балансом і рахунками. Можна сказати, що баланс складається на основі даних рахунків. Сума всіх дебетових залишків (сальдо) активних рахунків відображає загальну вартість господарських засобів і дорівнює підсумку активу балансу. В свою чергу, сума всіх кредитових залишків (сальдо) пасивних рахунків відображає загальний обсяг джерел засобів і дорівнює підсумку пасиву балансу.

На тій стороні рахунка, де відображається залишок, показується його збільшення, а на протилежній – зменшення. В активних рахунках, де залишок завжди дебетовий, збільшення коштів відображається за дебетом, а зменшення – за кредитом. В пасивних рахунках, де залишок завжди кредитовий, збільшення джерел відображається за кредитом, а зменшення – за дебетом.

Для визначення залишку (сальдо) на кінець місяця на активному рахунку необхідно до початкового дебетового сальдо додати дебетовий оборот і відняти кредитовий оборот.

На пасивних рахунках для визначення залишку (сальдо) на кінець місяця потрібно до початкового кредитового сальдо додати кредитовий оборот і відняти дебетовий оборот.

Дебет і кредит активних і пасивних рахунків мають різне значення, що впливає з суті господарських засобів і джерел їх утворення. Активні рахунки завжди мають дебетове сальдо (оскільки не можна витратити більше, ніж є в

наявності й надійшло), а пасивні рахунки – тільки кредитове сальдо (оскільки джерела засобів обмежуються наявними господарськими засобами).

Господарська операція – це діяльність, яка викликає зміни у фінансовому стані, активах і пасивах підприємства, установи чи організації. Кошти підприємств, що беруть участь у господарських операціях, постійно змінюються та переходять з однієї форми в іншу. Тому стан коштів, засобів та їх джерел, що відображені в балансі на початок звітного періоду, постійно змінюється. Однак ці зміни не порушують рівність між загальною сумою коштів, засобів та загальною сумою їх джерел, оскільки зміни різних статей балансу виражаються в однакових сумах. Збереження цієї рівності є основним змістом балансового узагальнення, що забезпечує безперервне охоплення всіх об'єктів спостереження в системі бухгалтерського обліку і створює можливість постійного контролю за коштами підприємства та їх джерелами.

2.3 Особливості обліку власного капіталу підприємства та порівняння до нього коштів

Власний капітал підприємства є основою для започаткування та продовження його господарської діяльності. Це один із найважливіших показників, оскільки він виконує такі функції:

- Самостійності та влади – розмір власного капіталу визначає рівень незалежності підприємства та впливу його власників на діяльність компанії;
- Відповідальності та захисту прав кредиторів – власний капітал, відображений у балансі підприємства, є індикатором відповідальності на підприємстві та захищає кредиторів від можливих втрат капіталу;
- Довгострокового кредитування – власний капітал перебуває в розпорядженні підприємства на необмежений час;
- Фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикових інвестицій, на які кредитори можуть не погоджуватися;

– Кредитоспроможності – при наданні кредиту підприємствам з меншим рівнем кредиторської заборгованості та більшим власним капіталом надається перевага за інших рівних умов;

– Компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають покриватися за рахунок власного капіталу;

– Розподілу доходів та активів – частки окремих власників у капіталі визначають основу для розподілу фінансових результатів та майна при ліквідації підприємства.

Підприємство створюється з метою отримання прибутку, і для реалізації цієї мети воно може забезпечити свою діяльність лише за умови збереження капіталу.

Власний капітал утворюється двома основними шляхами: – внесенням власниками підприємства грошових коштів та інших активів; – накопиченням частини доходу, що залишається на підприємстві.

Згідно з формами власний капітал поділяється на дві категорії: – інвестований (вкладений або сплачений капітал); – нерозподілений прибуток.

Інвестований капітал включає суму простих та привілейованих акцій за їх номінальною (оголошеною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який може бути розподілений за джерелами утворення.

Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, яка не була розподілена між акціонерами.

Власний капітал за рівнем відповідальності поділяється на:

– Зареєстрований капітал, який включає суму статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах, пайові внески членів КСП, ЖБК, споживчих товариств і кредитних спілок, а також інший зареєстрований капітал, зокрема капітал приватних підприємств;

– Капітал у дооцінках, який виникає внаслідок дооцінки основних засобів, нематеріальних активів і фінансових інструментів. Цей капітал бере участь у формуванні сукупного доходу підприємства;

– Додатковий капітал, який включає емісійний дохід (різницю між вартістю реалізації акцій та їх номінальною вартістю), вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, суми внесків, які засновники зробили понад статутний капітал, а також накопичені курсові різниці, що відображаються у складі власного капіталу згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і інші складові додаткового капіталу;

– Резервний капітал, який формується відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства;

– Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), який відображає суму нерозподіленого прибутку або непокритого збитку;

– Неоплачений капітал, що фіксує заборгованість власників (учасників) за внесками до статутного капіталу;

– Вилучений капітал, який відображає фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників.

Рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» використовується для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного та іншого зареєстрованого капіталу, додаткового капіталу підприємства згідно з законодавством та установчими документами, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу.

Хоча розмір статутного капіталу підприємства фіксується в установчих документах і має відповідати сальдо за кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал», на практиці виникають ситуації, коли його потрібно змінити. Такі зміни відображаються як збільшення чи зменшення статутного капіталу. Наприклад, при розширенні матеріально-технічної бази підприємства (розбудова, придбання основних засобів), якщо це здійснюється за рахунок прибутку підприємства, потрібно відповідно збільшити статутний капітал. Той самий ефект має місце при прийнятті нових засновників.

Зменшення статутного капіталу підприємства може відбутися внаслідок знищення майна, зокрема основних засобів, через стихійні лиха або з інших

причин. У будь-якому випадку, такі зміни повинні бути відображені у статуті підприємства.

Збільшення статутного капіталу показується за кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал», а зменшення (вилучення) – за дебетом.

Аналітичний облік статутного капіталу ведеться за видами капіталу для кожного засновника, учасника, акціонера тощо.

Пайовий капітал – це сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, яка визначена в установчих документах.

Дані про «Пайовий капітал» використовуються кредитними спілками, колективними підприємствами, підприємствами споживчої кооперації тощо, де частина власного капіталу формується у вигляді пайових внесків.

Джерелами формування пайового капіталу є обов'язкові та додаткові пайові внески, що надходять від індивідуальних і колективних членів акціонерного товариства.

Розміри обов'язкових пайових внесків визначаються загальними зборами пайовиків, з урахуванням потреби у власних оборотних коштах. Обов'язкові пайові внески підлягають поверненню пайовикам у разі їх вибуття з числа членів підприємства або при його ліквідації. Сума, що підлягає поверненню, визначається з урахуванням боргових зобов'язань підприємства та його фінансового стану.

Для обліку пайового капіталу, що включає вартість основних та оборотних засобів підприємств, на яких він розпайований (наприклад, приватні орендні підприємства, акціонерні товариства, спілки власників), призначено субрахунок 402 «Пайовий капітал».

Субрахунок 402 «Пайовий капітал» використовується для обліку пайових внесків членів споживчих товариств, колективних сільськогосподарських підприємств, житлово-комунальних кооперативів, кредитних спілок та інших підприємств, що передбачені установчими документами.

Субрахунок 403 «Інший зареєстрований капітал» відображає зареєстрований капітал інших підприємств, зокрема приватних, формування якого передбачено в їх установчих документах.

Субрахунок 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» призначений для обліку внесків, які надходять для формування статутного капіталу, зокрема акціонерного товариства, після його оголошення та до реєстрації відповідних змін в установчих документах.

На рахунку 41 «Капітал у дооцінках» обліковуються дооцінка (перегляд) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до бухгалтерських стандартів відображаються в складі власного капіталу та розкриваються у Звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід).

Додатковий капітал – це сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їх номінальну вартість.Dodатковий капітал збільшується на суму емісійного доходу.

Додатковий капітал (або інший додатковий капітал) збільшується на суму дооцінки необоротних активів, на суму безкоштовно отриманих підприємством активів від інших фізичних або юридичних осіб, а також на інші види додаткового капіталу.

Рахунок 42 «Додатковий капітал» використовується для узагальнення інформації про суми, на які вартість реалізації випущених акцій перевищує їх номінальну вартість, а також про суми дооцінки активів, вартість безкоштовно отриманих підприємством необоротних активів від інших осіб та інші види додаткового капіталу.

Збільшення додаткового капіталу відображається за кредитом рахунку 42 «Додатковий капітал», а його зменшення – за дебетом цього рахунку.

Резервний капітал – це сума резервів, утворених згідно з чинним законодавством або установчими документами за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Резервний капітал в акціонерному товаристві створюється в розмірі, встановленому установчими документами, але він не може бути меншим за 25%

статутного капіталу. Щорічні відрахування на поповнення резервного капіталу передбачаються установчими документами і здійснюються за рахунок чистого прибутку, при цьому вони не повинні становити менше 5% від загальної суми прибутку.

Резервний капітал використовується для покриття непередбачених витрат, збитків та сплати боргів підприємства під час його ліквідації. Залишки невикористаних коштів резервного капіталу переносяться на наступний рік.

Рахунок 43 «Резервний капітал» призначений для обліку стану та руху резервного капіталу підприємства, який формується відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку. Резервний капітал має формуватися за рахунок щорічних відрахувань не менше 5% від його суми, при цьому в акціонерних товариствах він повинен бути більшим за 25% статутного капіталу.

Збільшення резервного капіталу відображається за кредитом рахунку 43 «Резервний капітал», а його використання – за дебетом цього рахунку. Сальдо рахунку 43 відображає залишок резервного капіталу на кінець звітного періоду.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами та напрямками використання.

Вилучений капітал – це фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених акціонерним товариством у своїх учасників. Акціонерне товариство має право викупити у акціонера оплачені ним акції з метою їх подальшого анулювання, перепродажу чи розповсюдження серед працівників. Викуплені акції повинні бути реалізовані або анульовані протягом року. У цей період розподіл прибутку акціонерного товариства здійснюється без урахування викуплених власних акцій. Якщо вилучені акції анулюються, зменшується статутний капітал.

Облік вилученого капіталу ведеться на рахунку 45 «Вилучений капітал» у разі викупу власних акцій (часток) у акціонерів з метою їх перепродажу, анулювання (зменшення статутного капіталу) тощо.

За дебетом рахунку 45 «Вилучений капітал» відображається фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених господарським товариством у своїх учасників, а за кредитом – вартість анульованих або перепроданих акцій (часток).

Аналітичний облік вилученого капіталу ведеться за видами акцій (вкладів, паїв) та іншого вилученого капіталу.

Початкова величина статутного капіталу визначається як вартість майна (основних засобів, матеріалів, сировини, товарів, нематеріальних активів) та коштів підприємства. Наступні внески, які мають внести засновники підприємства, відображаються як зобов'язання учасників. На основі протоколу зборів учасників, де зафіксовано суму статутного капіталу та частки кожного учасника, що підлягають внесенню, складається кореспонденція рахунків: дебет 46 «Неоплачений капітал», кредит 40 «Статутний капітал». Фактичне внесення коштів засновниками відображається в кореспонденції рахунків: дебет 30 або 31 і кредит 46 – залежно від того, чи надійшли кошти готівкою, чи безготівковим шляхом; дебет 10, 20 та інші, кредит 46 – при надходженні основних засобів чи товарно-матеріальних цінностей від засновників.

При цьому важливою є реальна оцінка вкладеного майна учасниками, особливо при внесенні основних засобів чи товарно-матеріальних цінностей, оскільки часто трапляються випадки завищення їх вартості. Доказами реальної вартості майна, яке вносять засновники, можуть бути чеки, накладні, що підтверджують придбання. Якщо засновники вносять раніше придбані матеріали чи основні засоби, і їх нинішня вартість не співставна через інфляцію, доказом можуть бути довідки постачальників про ціни на аналогічне майно або експертна оцінка.

Рахунок 46 «Неоплачений капітал» використовується для узагальнення інформації про зміни у складі неоплаченого капіталу підприємства. За дебетом рахунку відображається заборгованість засновників (учасників) господарського товариства за внесками до статутного капіталу, а за кредитом – погашення цієї заборгованості.

Аналітичний облік неоплаченого капіталу ведеться за видами розміщених неоплачених акцій (для акціонерних товариств) та за кожним засновником (учасником) підприємства.

Неоплачений капітал – це сума заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу.

При створенні акціонерного товариства та після прийняття рішення про випуск акцій і оголошення передплати на них, вся сума зареєстрованого статутного капіталу відображається за новою методологією бухгалтерського обліку як неоплачений капітал записом:

Дебет рахунку №46 «Неоплачений капітал»

Кредит рахунку №40 «Статутний капітал».

Заборгованість за акції (неоплачений капітал) зменшується внаслідок фактичного надходження внесків від засновників та учасників акціонерного товариства, на які вони підписалися. У фінансовому обліку ця операція відображається на кредиті рахунку 46 «Неоплачений капітал». Рахунки матеріальних цінностей, нематеріальних активів, грошових коштів (в національній або іноземній валюті) дебетуються.

Майно, яке передається в натуральній формі у власність підприємства в рахунок оплати акцій, оцінюється згідно з домовленістю учасників. Для відповідних записів у бухгалтерському обліку є підставою документи, що підтверджують факт передачі об'єктів акціонерному товариству. Ці операції відображаються в обліку такими проводками:

У оплату передплати акцій надійшли активи (за відповідними сумами):

Дебет рахунку №10 «Основні засоби»

Дебет рахунку №15 «Капітальні інвестиції»

Дебет рахунку №12 «Нематеріальні активи»

Дебет рахунку №20 «Виробничі запаси»

Дебет рахунку №30 «Каса»

Дебет рахунку №31 «Рахунки в банках»

Кредит рахунку №46 «Неоплачений капітал».

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це сума прибутку, реінвестована в підприємство, або сума непокритого збитку.

Нерозподілений прибуток є складовою частиною власного капіталу. Це прибуток, який залишається у підприємства після виплати доходів власникам та формування Резервного капіталу. Сума непокритого збитку вказується в дужках і враховується при визначенні підсумку власного капіталу.

Облік нерозподіленого прибутку або збитків, якщо вони не списані за рахунок інших джерел, ведеться на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)». За кредитом відображається різниця між балансовим прибутком і його використаною сумою протягом звітного року. Якщо підприємство має балансовий збиток за рік, за дебетом цього рахунку відображається сума збитку, перенесена з рахунку 79 «Фінансові результати». За кредитом відображається списання збитку в наступні роки. Тому схема обліку базується на бухгалтерських довідках, які є підставою для записів операцій на зазначеному рахунку.

На субрахунку 441 «Прибуток нерозподілений» відображають наявність і рух нерозподіленого прибутку.

На субрахунку 442 «Непокриті збитки» фіксують непокриті збитки, які списують за рахунок нерозподіленого прибутку, резервного, пайового чи додаткового капіталу тощо.

На субрахунку 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді» відображають розподіл прибутку серед власників (нарахування дивідендів), виплати за зобов'язаннями, відрахування в резервний капітал та інше використання прибутку в поточному періоді.

Рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» призначений для узагальнення інформації про рух коштів, які підприємство резервує для покриття майбутніх витрат і платежів, включаючи їх до витрат поточного періоду.

За кредитом рахунку відображають нарахування забезпечень, за дебетом – їх використання.

На субрахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток» обліковується рух та залишки коштів, призначених для оплати чергових відпусток працівникам.

На субрахунку 472 «Додаткове пенсійне забезпечення» ведеться облік коштів для реалізації програми пенсійного забезпечення.

Субрахунок 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань» використовується для обліку руху та залишків коштів, які зарезервовані для покриття майбутніх витрат на проведення гарантійних ремонтів проданої продукції, ремонту предметів прокату тощо.

На субрахунку 474 «Забезпечення інших витрат і платежів» ведеться облік забезпечення для інших наступних витрат, які не відображені на інших субрахунках рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів».

Аналіз забезпечення наступних витрат і платежів здійснюється за їх видами, напрямками формування та використання.

Для обліку асигнувань з бюджету на протиепідемічні та карантинні заходи, підготовку кадрів, проведення меліорації, покриття витрат на будівництво соціально-побутових об'єктів, їх експлуатацію та інші цілі, використовують рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Оскільки умови бюджетного фінансування змінюються, перелік асигнувань з бюджету не є постійним і визначається відповідно до чинних нормативних актів.

На рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» обліковуються не лише бюджетні асигнування, а й цільові надходження, зокрема внески батьків на покриття витрат на утримання дітей у дитячих дошкільних закладах або відрахування з фондів соціального розвитку на оплату путівок для дітей у табори, а також на утримання таких таборів, якщо вони знаходяться на балансі підприємства.

Цільове фінансування та цільові надходження можуть надходити у вигляді субсидій, асигнувань з бюджету, позабюджетних фондів, цільових внесків від фізичних та юридичних осіб, а також гуманітарної допомоги.

За кредитом рахунку 48 відображаються кошти цільового призначення, отримані як джерело фінансування певних заходів. За дебетом цього рахунку – суми, використані за визначеними напрямками, їх визнання доходом, а також повернення невикористаних сум.

Аналітичний облік коштів цільового фінансування і цільових надходжень, а також витрат, проводиться за їх призначенням і джерелами надходжень.

Схема обліку за цим рахунком така: цільове фінансування і цільові надходження відображають на підставі документів, які їх підтверджують, таких як платіжні доручення, прибуткові касові ордери, бухгалтерські довідки, за кредитом рахунку. Використання цих коштів записується за дебетом рахунку на підставі документів, що підтверджують витрати, таких як рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, акти про витрачання медикаментів, дезінфікуючих засобів, отрутохімікатів і гербіцидів, акти виконання протиепідемічних заходів, акти про виконання будівельно-монтажних робіт, рахунки-фактури на витрати з підготовки кадрів, бухгалтерські довідки про витрати на утримання об'єктів соціально-побутового призначення та інші документи.

Облік страхових резервів ведуть на рахунку 49 «Страхові резерви». Цей рахунок використовують підприємства, які є страховиками згідно з законодавством та формують страхові резерви у встановленому порядку.

2.4 Формування статей залучених коштів підприємства

Для здійснення своєї діяльності підприємство, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, потребує достатнього обсягу фінансування, що залежить від періоду обороту оборотних активів і відповідних їм пасивів. Формування раціональної структури джерел фінансових ресурсів підприємства для забезпечення необхідного рівня доходів і розвитку є одним із найважливіших завдань фінансових менеджерів.

Джерела формування майна підприємства можуть бути як власні, так і залучені кошти. Власні кошти мають забезпечувати майнову та оперативну самостійність підприємства, що є необхідним для його рентабельної діяльності. Власні оборотні кошти виступають джерелом покриття нормованих оборотних активів. Формування власних оборотних коштів здійснюється за рахунок власного капіталу підприємства (zareєстрований капітал, капітал в дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток).

У сучасних умовах залучені кошти в джерелах формування оборотних активів набувають важливого значення, оскільки вони покривають тимчасову додаткову потребу підприємства в коштах. Залучення позикових коштів обумовлене характером виробництва, розрахунково-платіжними відносинами, необхідністю поповнення нестачі власних оборотних коштів та іншими об'єктивними причинами.

До залучених джерел формування оборотних активів відносять короткострокові кредити банку, інвестиційний податковий кредит та, рідше, довгострокові кредити банку.

Кредиторська заборгованість, інші поточні зобов'язання та поточні забезпечення є додатково залученими джерелами, які не належать підприємству, але постійно перебувають в обороті та використовуються як джерело формування власних оборотних коштів у сумі мінімального залишку.

На основі даних фінансової звітності можна оцінити джерела формування, структуру та розміщення оборотного капіталу підприємства. Актив балансу відображає розміщення оборотного капіталу, яке перебуває в розпорядженні підприємства. Кожен вид розміщеного оборотного капіталу відповідає окремій статті балансу.

Дані пасиву балансу дозволяють визначити зміни в структурі власних і позикових коштів. Крім того, пасив дає змогу встановити, звідки взялися ці кошти і перед ким підприємство має борг.

Найповнішим буде аналіз оборотних активів під час першочергової оцінки змін у структурі активів та пасивів підприємства.

Висновки до розділу 2.

При дослідженні джерел формування майна слід враховувати такі правила, що вимагають не лише паралельності строків фінансування, а й дотримання певних співвідношень між окремими статтями активів та пасивів. Для цього необхідно виконати дві умови:

а) основні засоби мають фінансуватися за рахунок власного капіталу та довгострокових позик; б) довгострокові капіталовкладення повинні фінансуватися за рахунок коштів, мобілізованих на довгостроковий період, тобто довгострокові пасиви мають використовуватися не лише для фінансування основних засобів, а й для довгострокових оборотних активів (наприклад, оборотних засобів або авансів на стратегічні запаси сировини).

Застосування цього правила дозволяє уникнути проблем з ліквідністю, якщо списання активів в результаті господарської діяльності збігається за обсягами та строками з погашенням залученого капіталу, і якщо грошових надходжень достатньо для забезпечення розрахунків у процесі поточної операційної діяльності. У довгостроковому капіталі повинна бути можливість продовжити строки погашення існуючих кредитів і залучити новий капітал.

Вибираючи пропорції короткострокових та довгострокових джерел фінансування оборотних активів, підприємство також може обрати консервативну або агресивну стратегію управління короткостроковими зобов'язаннями. Консервативна політика орієнтується на довгострокові джерела фінансування, а агресивна, навпаки, віддає перевагу короткостроковим кредитам та позикам.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА КОНТРОЛЬ ЙОГО ПОКАЗНИКІВ

3.1 Організація та методика аналізу та контролю фінансового стану підприємства

Загальна оцінка фінансового стану підприємства (далі ФСП) проводиться на основі бухгалтерського балансу форми №1. Загальний підсумок активів та пасивів називається валютою балансу. Збільшення валюти балансу свідчить про розширення обсягів господарської діяльності підприємства. При вивченні причин цього збільшення важливо враховувати вплив переоцінки основних засобів, інфляційних процесів (вплив на стан запасів), а також зростання строків розрахунків з дебіторами та кредиторами.

Зменшення валюти балансу (в абсолютному вираженні) в звітному періоді свідчить про зменшення господарського обороту (ділової активності), що може призвести до неплатоспроможності підприємства. Така ситуація може бути пов'язана зі зниженням попиту на товари, роботи та послуги, обмеженням у сировині, матеріалах, енергоносіях, включенням в господарський оборот дочірніх та залежних підприємств замість материнської компанії тощо.

Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства доцільно порівняти зміни середньої величини майна з фінансовими результатами господарської діяльності підприємства (виручка від реалізації продукції та прибуток) за ряд періодів (років, кварталів). Якщо темпи зростання виручки та прибутку перевищують темпи зростання майна, це свідчить про ефективніше використання господарських засобів підприємства порівняно з попереднім періодом, і навпаки.

Для підвищення наочності при загальній оцінці фінансового стану підприємства можна скласти спрощений баланс, в якому однорідні статті

об'єднуються в окремі групи. Такий підхід зменшує кількість статей, що покращує наочність та полегшує аналіз. Попередню оцінку фінансового стану підприємства можна здійснити на основі виявлення «проблемних» статей балансу, таких як:

- непокриті збитки звітного та попередніх років;
- наявність дебіторської заборгованості, що не сплачена в строк;
- позики і кредити, які не погашені вчасно;
- прострочена кредиторська заборгованість.

Оцінка фінансового стану може проводитись з різним рівнем деталізації, залежно від мети аналізу, наявної інформації, технічного та кадрового забезпечення. Найбільш доцільним є виділення процедур експрес-аналізу та поглибленого аналізу фінансового стану.

Метою експрес-аналізу (діагностичного, попереднього) є швидка та зрозуміла оцінка фінансової успішності та динаміки розвитку господарюючого суб'єкта. Зміст експрес-аналізу полягає у відборі невеликої кількості найбільш суттєвих та відносно простих у обчисленні показників і відстеженні їх динаміки. Аналіз проводиться у три етапи:

- підготовчий;
- економічне читання;
- аналіз звітності.

Метою першого етапу є прийняття рішення про доцільність аналізу фінансової звітності та перевірка її готовності до прочитання. Цей етап має переважно технічний характер – проводиться візуальна та найпростіша арифметична перевірка звітності за формальними ознаками та суттю. Визначається наявність усіх необхідних форм та додатків, реквізитів і підписів, правильність і якість записів звітних форм, перевіряється валюта балансу та підсумки розділів, а також взаємоузгодження показників звітних форм і основні співвідношення між ними.

Метою другого етапу є детальне ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу. Це необхідно для оцінки умов роботи в звітному періоді,

визначення тенденцій зміни основних показників діяльності, а також для аналізу якісних змін у майновому та фінансовому стані підприємства. Вивчаючи інформацію про динаміку даних, наведених у звітності та пояснювальній записці, слід звернути увагу на методику розрахунків, оскільки вона може відрізнятися для окремих показників. У зв'язку з цим, у зарубіжній практиці в додатках до річного звіту розкривається алгоритм розрахунку окремих показників.

Третій етап – основний в експрес-аналізі, і його метою є загальна оцінка результатів господарської діяльності та фінансового стану об'єкта. Така оцінка проводиться з різним ступенем деталізації в залежності від потреб користувачів.

Експрес-аналіз звітності передбачає дослідження ресурсів та їх структури, результатів господарювання, а також ефективності використання власних і залучених коштів. Система показників, відібраних для аналізу, повинна дозволити визначити економічний потенціал підприємства та оцінити результати його діяльності. Відбір показників є суб'єктивним і залежить від аналітика. Для експрес-аналізу можна використовувати таку сукупність показників:

1. Оцінка економічного потенціалу підприємства 1.1. Оцінка майнового стану:

- Вартість основних засобів і їх частка в загальній сумі активів
- Коефіцієнт зносу основних засобів
- Загальна сума господарських засобів, що перебувають у розпорядженні підприємства

1.2. Оцінка фінансового стану:

- Величина власних коштів і їх частка в загальній сумі джерел
- Коефіцієнт поточної ліквідності
- Частка власних оборотних засобів у загальній сумі
- Частка довгострокових залучених коштів у загальній сумі джерел
- Коефіцієнт покриття запасів

1.3. Наявність «хворих статей» у звітності:

- Збитки
- Позики та кредити, непогашені в строк
- Прострочена дебіторська та кредиторська заборгованість
- Прострочені векселі (видані та отримані)

2. Оцінка результативності фінансово-господарської діяльності 2.1.

Оцінка прибутковості:

- Прибуток
- Рентабельність підприємства (загальна)
- Рентабельність основного виду діяльності 2.2. Оцінка

динамічності:

- Порівняльні темпи росту виручки, прибутку та авансованого капіталу
- Оборотність активів
- Тривалість операційного та фінансового циклів
- Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості 2.3. Оцінка

ефективності використання економічного потенціалу:

- Рентабельність авансованого капіталу
- Рентабельність власного капіталу

У межах експрес-аналізу, на додаток до наведеної системи показників, можуть використовуватися коефіцієнти, що відображають співвідношення темпів росту:

- основного капіталу і майна підприємства
- оборотного капіталу і майна підприємства
- оборотного і основного капіталу
- реальних активів і майна
- власного капіталу і джерел коштів
- обсягу реалізації і майна підприємства
- прибутку і майна підприємства.
- Якщо значення коефіцієнтів більше одиниці (співвідношення

темпів), це свідчить про позитивні зміни фінансового стану.

- Після завершення експрес-аналізу робиться висновок щодо доцільності та необхідності проведення більш детального і поглибленого аналізу фінансових результатів та фінансового стану.

- Результати експрес-аналізу допомагають визначити напрями подальшого аналізу фінансових показників та сприяють зменшенню трудомісткості поглибленого аналізу.

- Метою поглибленого аналізу фінансового стану підприємства є детальна характеристика майнового та фінансового стану підприємства, результатів його діяльності в звітному періоді, а також оцінка можливостей розвитку підприємства на перспективу. Він уточнює, доповнює і розширює окремі етапи експрес-аналізу. Рівень деталізації цього аналізу залежить від бажання аналітика.

- Вивчення вітчизняної та зарубіжної спеціальної літератури показало, що існує кілька методик аналізу фінансового стану підприємств, основою яких є дедуктивний метод дослідження (від загального до часткового). Крім того, ці методики включають прикладні прийоми, систему абсолютних та відносних показників. Об'єктивну оцінку фінансового стану підприємства можна здійснити тільки за допомогою комплексного підходу та системи показників, які детально та всебічно характеризують стан підприємства.

- Кількість показників, що використовуються для аналізу фінансового стану, може бути досить великою і залежить від мети аналітика. Зокрема, інвестори здебільшого цікавляться рівнем та стабільністю доходів, тобто прибутковістю (рентабельністю) підприємства. Кредитори орієнтуються на його ліквідність, а менеджери – на доходність різних видів активів та ефективність управління ними.

- Показники оцінки фінансово-стабільного стану підприємства повинні бути такими, щоб всі, хто пов'язаний з підприємством економічними відносинами, могли отримати відповідь на питання щодо надійності

підприємства як партнера у фінансовому плані. Це дає змогу прийняти обґрунтоване рішення про доцільність встановлення таких відносин.

- Для оцінки фінансового стану підприємства використовуються як абсолютні показники, так і відносні – фінансові коефіцієнти. Коефіцієнти є одними з найбільш поширених інструментів аналізу фінансової звітності. Вони дозволяють досліджувати взаємозв'язки між різними елементами фінансових звітів, подаючи інформацію в зручній для обробки формі. Оскільки коефіцієнти є відносними величинами, вони дають змогу характеризувати діяльність підприємства в динаміці (аналіз тенденцій) або порівнювати з конкурентами чи базовими величинами. Як базові величини використовують середні значення показників підприємства за минулі сприятливі фінансові періоди, середньогалузеві показники, значення коефіцієнтів, розрахованих за даними звітності найбільш успішного конкурента, а також теоретично обґрунтовані значення коефіцієнтів. Такі величини фактично виконують роль нормативів.

Слід відзначити, що коефіцієнти є інструментом фінансового аналізу, який часто переоцінюють та зловживають. Їх варто використовувати як засіб для постановки змістовних запитань та для формування цілісного фінансового уявлення про підприємство. Найголовніше при проведенні фінансового аналізу – це не сам розрахунок показників, а здатність правильно інтерпретувати отримані результати.

3.2 Горизонтальний та вертикальний аналіз

Для повноцінного аналізу валюти балансу необхідно оцінити зміни окремих його статей. Це оцінювання здійснюється за допомогою горизонтального (часового) та вертикального (структурного) аналізів.

Горизонтальний аналіз дозволяє виявити абсолютні та відносні зміни величин статей балансу за певний період і дати їм оцінку. Для цього складаються аналітичні таблиці, в яких абсолютні балансові показники

доповнюються відносними темпами росту (зниження). Ступінь агрегування (деталізації) показників визначає аналітик. Зазвичай досліджуються базисні темпи росту за кілька періодів, що дозволяє аналізувати динаміку окремих статей балансу та прогнозувати їх значення на майбутнє.

Горизонтальний аналіз полягає в порівнянні величин окремих статей, розділів і валюти балансу за кілька періодів, на основі чого визначають напрямки та тенденції змін цих показників (абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту). Такий аналіз також називають трендовим.

Передусім порівнюють валюту балансу за два і більше періодів, зростання якої зазвичай свідчить про позитивні зміни в господарській діяльності. Водночас важливо звернути увагу на те, завдяки яким розділам чи статтям пов'язані ці зміни.

Горизонтальний (динамічний) аналіз показників дозволяє визначити абсолютні відхилення та темпи зростання для кожної статті балансу, тоді як вертикальний (структурний) аналіз балансу дає змогу оцінити співвідношення власного і позичкового капіталу, що характеризує рівень автономності підприємства за умов ринкових відносин та його фінансову стабільність.

Отже, можна виділити основні характеристики, наявність яких у балансі дозволяє віднести його до «позитивного»:

1. збільшення валюти балансу наприкінці звітного періоду порівняно з початком;
2. зростання темпів приросту всіх активів більше, ніж темпів приросту необоротних активів;
3. перевищення власного капіталу підприємства над позичковим і прискорення його зростання порівняно з темпами зростання залученого капіталу;
4. порівняння темпів приросту дебіторської та кредиторської заборгованості;
5. частка власних оборотних коштів більше ніж 10%.

Горизонтальний аналіз здійснюється по окремих статтях та розділах балансу з виділенням певних статей (таблиці 3.1, 3.2).

Таблиця 3.1

Горизонтальний аналіз балансу ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району, Вінницької області за 2021-2023 роки

Статті балансу	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	тис.грн.	темпи росту до базисного року%	тис. грн.	темпи росту до базисного року%	тис. грн.	темпи росту до базисного року%
АКТИВ						
I. Необоротні активи	1240,0	100	1063	-14,2	1551	25,1
Залишкова вартість основних засобів	574,1	100	435	-24,2	656	14,3
Незавершене будівництво	79,0	100	41,0	-48,2	41	48,1
II. Оборотні активи	1482,1	100	1840	24,1	4494	203,2
Виробничі запаси	326,7	100	164	49,8	239	27,9
Поточні біологічні активи	378,0	100	393	3,9	560	48,1
Незавершене виробництво	748,0	100	941	25,8	1148	53,5
Дебіторська заборгованість за роботи, товари і послуги	28,0	100	20	-28,6	81,0	189,3
ПАСИВ						
I. Власний капітал	1488,6	100	237	-84,1	476	68,1
Статутний капітал	7,5	100	50	566,7	50	566,7
Інший додатковий капітал	1455,7	100	526	36,1	500	65,7
Нерозподілений прибуток (збиток)	25,4	100	(340)	-133,8	(74)	-102,9
III. Довгострокові зобов'язання	58,0	100	1667	2774,1	3461	5867,2
IV. Поточна зобов'язання	275,0	100	170	-38,2	53	-80,7
Кредиторська заборгованість за товари роботи та послуги	547,0	100	593	8,4	1589	190,5
Поточні зобов'язання за розрахунками...	88,3	100	236	167,3	231	161,6
БАЛАНС	2722,1	100	2903	6,6	6045	122,1

Отже, на основі виконаних розрахунків можна зробити висновок, що за досліджуваний період валюта балансу ТОВ «Агро Цукор» ЛТД збільшилась

на 3142 тис. грн, що становить 122%. За цей час також зросла вартість основних засобів на 14,3% та власний капітал – на 100,8%. Це свідчить про покращення якості балансу.

Водночас спостерігається збільшення виробничих запасів на 45,7%, грошових коштів і їх еквівалентів на 4%, при цьому дебіторська заборгованість зросла на 184,2%, а кредиторська – на 190,5%. Це вказує на погіршення якості балансу.

Таблиця 3.2

Горизонтальний аналіз балансу ПП “Агроекологія” с. Михайлики
Шишанського району, Полтавської області 2021-2023 роки

Статті балансу	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	тис. грн.	темпи росту до базисного року%	тис. грн.	темпи росту до базисного року%	тис. грн.	темпи росту до базисного року%
АКТИВ						
I. Необоротні активи	20843	100	26654	27,8	32417	55,5
Залишкова вартість основних засобів	16001	100	17520	09,5	23500	46,8
Незавершене будівництво	1611	100	5718	254,9	5240	225,3
II. Оборотні активи	15440	100	19245	24,6	22612	46,5
Виробничі запаси	5678	100	9598	69,0	3866	31,9
Поточні біологічні активи	3404	100	3483	2,3	4729	38,9
Незавершене виробництво	454	100	525	15,6	800	76,2
Дебіторська заборгованість за роботи, товари і послуги	1599	100	1711	7,0	1353	-15,4
Грошові кошти та їх еквіваленти	1700	100	47	-97,2	222	-86,9
ПАСИВ						
I. Власний капітал	33169	100	41915	26,4	53036	59,9
Статутний капітал	20	100	20	0	20	0
Інший додатковий капітал	2960	100	2960	0	2960	0
Нерозподілений прибуток (збиток)	2360	100	2106	10,8	13227	460,5
Кредиторська заборгованість за товари роботи та послуги	2504	100	2456	-1,9	1008	-59,7
Поточні зобов'язання за розрахунками...	412	100	695	68,7	793	92,5
БАЛАНС	36283	100	45899	26,5	55029	51,7

Валюта балансу ПП «Агроекологія» зросла на 18 746 тис. грн, що становить 51,7%. За цей період також збільшилися основні засоби на 14,3%, а власний капітал – на 59,9%. Це свідчить про покращення якості балансу. Однак, одночасно зросли виробничі запаси на 31,9%, грошові кошти та їх еквіваленти зменшилися на 86,9%, а дебіторська заборгованість знизилась на 15,4%, та кредиторська – на 59,7%. Це вказує на погіршення стану балансу.

Провівши горизонтальний аналіз балансів ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроекологія», можна зробити висновок, що загальна оцінка фінансового стану обох підприємств є позитивною, але фінансове становище ТОВ «Агроцукор» ЛТД виглядає більш стабільним. Це підтверджується зростанням валюти балансу за три досліджувані роки, збільшенням грошових коштів, дебіторської заборгованості та зменшенням кредиторської заборгованості.

Для оцінки фінансового стану підприємства важливе значення має вертикальний (структурний) аналіз активу та пасиву балансу, який передбачає вивчення відносних показників. Мета такого аналізу полягає в визначенні питомої ваги окремих статей у підсумку балансу та оцінці їх змін. Відносні показники допомагають згладити негативний вплив інфляційних процесів на величину балансових статей.

Наприклад, збільшення частки оборотних активів у валюті балансу може свідчити про:

1. формування більш мобільної структури активів, що сприяє їхній швидшій оборотності;
2. вилучення частини оборотних активів для кредитування (авансування) покупців готової продукції (робіт, послуг), що призводить до їхньої іммобілізації в дебіторській заборгованості;
3. скорочення виробничого потенціалу підприємства (продаж машин, обладнання та інших основних засобів).

Для того, щоб зробити правильні висновки щодо причин змін у структурі активів підприємства, доцільно провести детальний аналіз розділів і окремих статей активу балансу з використанням даних аналітичного обліку.

Результати вертикального аналізу підтверджують висновки, отримані на основі горизонтального аналізу, щодо погіршення якості балансу. Дійсно, зменшилась частка грошових коштів та їх еквівалентів, власного капіталу та нерозподіленого прибутку, водночас зросла частка нереалізованої готової продукції, дебіторської заборгованості, поточних зобов'язань, зокрема кредиторської заборгованості. Іншими словами, частка «здорових» статей зменшилась, а частка «хворих» статей балансу збільшилась.

Таблиця 3.3

Вертикальний аналіз балансу підприємства ТОВ «Агроцукор» ЛТД
Іллінецького району, Вінницької області 2021-2023 роки

Статті балансу	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %
АКТИВ						
I. Необоротні активи	1240,0	X	1063	X	1551	X
Залишкова вартість основних засобів	574,1	45,6	435	36,6	956	25,8
Незавершене будівництво	79,0	2,9	41,0	1,4	41	0,7
II. Оборотні активи	1482,1	X	1840	X	4494	X
Виробничі запаси	326,7	12,0	164	5,6	239	8,9
Поточні біологічні активи	378,0	13,9	393	13,5	560	9,3
Незавершене виробництво	748,0	27,5	941	32,4	1148	29,0
Дебіторська заборгованість за роботи, товари і послуги	28,0	0,2	20	0,7	81,0	1,4
ПАСИВ						
I. Власний капітал	1488,6	X	237	X	476	X
Статутний капітал	7,5	0,3	50	1,7	50	0,8
Інший додатковий капітал	1455,7	59,5	726	38,2	932	33,2
Нерозподілений прибуток (збиток)	25,4	1,1	(340)	11,7	(74)	1,3
IV. Поточна зобов'язання	275,0	X	170	X	53	X
Кредиторська заборгованість за товари роботи та послуги	547,0	29,1	593	20,4	1589	36,3
Поточні зобов'язання за розрахунками...	88,3	3,2	236	9,2	231	7,8
БАЛАНС	2722,1	100	2903	100	6045	100

Аналізуючи дані вертикального аналізу балансів ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроекологія», можна зробити висновок, що частка обігових активів у балансі обох підприємств є значною: вона перевищує 50% у першому підприємстві та складає 63% у другому. Протягом аналізованого періоду частка обігових активів збільшувалась, і в звітному році ця тенденція утвердилась.

Таблиця 3.4

Вертикальний аналіз балансу підприємства ПП «Агроекологія»
Шишанського району Полтавської області 2021-2023 роки

Статті балансу	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага%
АКТИВ						
I. Необоротні активи	20843	X	26654	X	32417	X
Залишкова вартість основних засобів	16001	44,1	17520	44,2	23500	60,7
Незавершене будівництво	1611	6,4	5718	18,4	5240	19,5
II. Оборотні активи	15440	X	19245	X	22612	X
Виробничі запаси	5678	15,6	9598	23,9	3866	7,1
Поточні біологічні активи	3404	9,4	3483	7,6	4729	8,4
Незавершене виробництво	454	5,3	525	1,1	800	1,5
Дебіторська заборгованість за роботи, товари і послуги	1599	8,4	1711	3,7	1353	2,4
Грошові кошти та їх еквіваленти	1700	9,6	47	0,1	222	0,4
ПАСИВ						
I. Власний капітал	33169	X	41915	X	53036	X
Статутний капітал	20	0,5	20	0,05	20	0,3
Інший додатковий капітал	15829	43,6	12960	28,2	12960	24,6
Нерозподілений прибуток (збиток)	2360	8,1	2106	24,6	13227	25,1
Кредиторська заборгованість за товари роботи та послуги	2504	7,5	2456	9,3	1008	1,8
Поточні зобов'язання за розрахунками...	412	1,3	695	2,5	793	0,1
V. Доходи майбутніх періодів	X	X	X	X	X	X
БАЛАНС	36283	100	45899	100	55029	100

Частка основних засобів має тенденцію до зростання, причому протягом року її доля в сумі балансу збільшилась в 1,2 рази у першому підприємстві та в 1,7 рази у другому. З одного боку, це свідчить про політику підприємств щодо розширення матеріально-технічної бази та технічного переозброєння. З іншого боку, таке збільшення вказує на погіршення ліквідності та фінансової стійкості підприємств через вилучення коштів для поповнення оборотних активів.

Власний капітал підприємств становить 32% і 37% від загальної суми пасивів, що вказує на низьку платоспроможність, дуже низькі показники ліквідності та фінансової стійкості, а також високий рівень ризику банкрутства.

У ПП «Агроекологія» немає довгострокових зобов'язань, а зобов'язання ТОВ «Агроцукор» ЛТД у звітному році складають 3461 тис. грн. Позитивною також є наявність відносно невеликої частки короткострокових заборгованостей, які займають певну частину у структурі пасивів підприємств у звітному періоді.

Основними висновками, зробленими на основі вертикального аналізу балансів обох підприємств, є:

- структура статей балансів демонструє тенденцію до зростання частки основних засобів та незначного зменшення частки оборотних активів;
- високий рівень дебіторської заборгованості в активі балансу свідчить про те, що підприємства активно використовують комерційний кредит для авансування своїх покупців. Таким чином, підприємства фактично діляться часткою своїх доходів з покупцями.

Підприємствам слід провести аналіз структури видатків, налагодити більш стабільні відносини з постачальниками та посилити контроль за витратами, щоб уникнути нецільового використання ресурсів.

Аналіз балансу підприємства в горизонтальному та вертикальному розрізах показав, що підприємству не вистачає оборотних активів, що негативно впливає на показники фінансової стійкості та ліквідності. Зокрема, спостерігається велика частка короткострокових зобов'язань та подальше

зменшення суми грошей у балансі. Частка власного капіталу є мінімальною, що свідчить про високу ймовірність банкрутства підприємства. При аналізі змін у структурі запасів особлива увага приділяється вивченню тенденцій зміни таких елементів, як сировина і матеріали, незавершене виробництво та готова продукція. Збільшення частки запасів у загальному обсязі оборотних активів може свідчити про такі явища:

1. нарощування виробничого потенціалу підприємства;
2. прагнення зберегти грошові кошти від знецінення через високий рівень інфляції за рахунок вкладень у запаси;
3. неефективність обраної економічної стратегії, внаслідок якої значна частина оборотних активів заморожена в матеріально-виробничих запасах, ліквідність яких може бути низькою.

Горизонтальний та вертикальний аналіз доповнюють один одного. На їх основі складається порівняльний аналітичний баланс, який характеризує як структуру балансу, так і динаміку його статей. Він систематизує попередні розрахунки. Показники порівняльного аналітичного балансу можна поділити на дві групи:

1. показники структури балансу;
2. показники динаміки балансу.

З порівняльного аналітичного балансу можна отримати ряд важливих характеристик фінансово-стійкого підприємства (ФСП), зокрема:

1. загальна вартість майна, що дорівнює валюті балансу на початок та кінець року;
2. вартість іммобілізованого майна, що визначається як підсумок 1 розділу активу балансу;
3. вартість мобільних (оборотних) активів;
4. вартість матеріальних виробничих запасів (сировина і матеріали, незавершене виробництво, готова продукція, товари);
5. обсяг власного капіталу – 1 розділ пасиву;

6. сума залучених коштів, що дорівнює сумі розділів 3 та 4 пасиву балансу;
7. обсяг власних коштів в обороті, що дорівнює різниці між 1 розділом пасиву і 1 розділом активу.

Аналізуючи порівняльний баланс, слід звернути увагу на зміну питомої ваги власних оборотних коштів у вартості майна, на співвідношення темпів зростання власного та залученого капіталу, а також на співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості. При стабільному фінансовому стані підприємства частка власних оборотних засобів в обсязі оборотних активів повинна зростати, темпи зростання власного капіталу мають перевищувати темпи зростання залученого капіталу, а темпи збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості повинні знаходитися в рівновазі.

3.3 Коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємства

Економічний потенціал господарюючого суб'єкта можна охарактеризувати з двох позицій: з точки зору майнового та фінансового стану підприємства. Обидва аспекти фінансово-господарської діяльності взаємопов'язані. Наприклад, нерозумна структура майна або його неякісний склад можуть призвести до погіршення фінансового стану.

Оцінка майнового стану здійснюється на основі даних активу балансу, де відображена інформація про розподіл засобів підприємства. Це має велике значення для фінансової діяльності та підвищення її ефективності. Результати виробничо-фінансової діяльності і фінансовий стан підприємства значною мірою залежать від того, які кошти вкладені в основні та оборотні засоби, скільки з них перебуває в сфері виробництва та обігу, а також у грошовій і матеріальній формах. Для характеристики майнового стану підприємства розраховуються такі показники:

1. Сума господарських засобів, які знаходяться в розпорядженні підприємства. Цей показник дає загальну вартісну оцінку активів, що є на балансі підприємства. Це облікова оцінка, яка не відповідає ринковій ціні активів. Зростання цього показника свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства.

2. Частка активної частини основних засобів – розраховується як відношення вартості активної частини основних засобів до загальної вартості основних засобів. Згідно з нормативними документами, під активною частиною основних засобів розуміють машини, обладнання та транспортні засоби. Зростання цього показника в динаміці оцінюється як позитивна тенденція.

3. Коефіцієнт зносу використовується в аналізі для характеристики стану основних засобів. Доповненням цього показника до 100% (або одиниці) є коефіцієнт придатності. Якщо коефіцієнт зносу основних засобів перевищує 0,5 (50%), це вважається небажаним (це відношення суми зносу до первісної вартості основних засобів).

4. Коефіцієнт оновлення (надходження) розраховується як відношення вартості основних засобів, що надійшли за період, до вартості основних засобів на кінець періоду, і показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду основних засобів складають нові основні засоби.

5. Коефіцієнт вибуття визначається як відношення вартості основних засобів, що вибули за період, до вартості основних засобів на початок періоду. Він показує, яку частину основних засобів, з якими підприємство розпочало діяльність у звітному періоді, було вибуло.

Аналізуючи дані таблиць 3.5 і 3.6, можна зробити висновки, що коефіцієнт зносу відображає частку вартості основних засобів, яка залишилася до списання на витрати в наступних періодах. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД цей показник становить 0,56 і протягом трьох років не зазнавав суттєвих змін. У ПП «Агроекологія» коефіцієнт зносу дорівнює 0,51, при цьому оптимальним є значення, яке не перевищує 0,50.

Таблиця 3.5

Загальна оцінка стану майна та необоротних активів ТОВ «Агроцукор»
ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Показник	Рік			Відхилення 2023р. до 2021р.(+; -)
	2021	2022	2023	
Валюта балансу, тис. грн.	2722,1	2903	6045	3322,9
Основні засоби та інші необоротні активи: -тис. грн.	1062,8	1154,7	1442	379,2
-у % до валюти балансу	39,04	39,8	23,8	0,6
Оборотні активи: - тис. грн.	1840,1	1970	2508	667,9
- у % до валюти балансу	63,9	67,8	41,5	-22,4
Частка основних засобів у активах	0,34	0,32	0,31	0,03
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,56	0,55	0,56	0
Коефіцієнт оновлення основних засобів	1,33	1,01	1,02	-0,3
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,75	0,89	0,97	0,2

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує, яку частину від наявних на кінець звітної періоду основних засобів складають нові. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД цей показник становить 1,02, а у ПП «Агроєкологія» – 1,3.

Коефіцієнт вибуття вказує на частку основних засобів, що вибули через старіння або з інших причин. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД цей показник дорівнює 0,97, а у ПП «Агроєкологія» – 0,65.

Таблиця 3.6

Загальна оцінка стану майна та необоротних активів ПП
«Агроєкологія» Шишанського району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показник	Рік			Відхилення 2023р. до 2021р.(+; -)
	2021	2022	2023	
Валюта балансу, тис. грн.	36283	45899	55029	18746
Основні засоби та інші необоротні активи: -тис. грн.	16001	17520	23500	7499
-у % до валюти балансу	44,1	38,2	42,7	-1,4
Оборотні активи: - тис. грн.	15440	19245	22612	7172
- у % до валюти балансу	42,6	41,9	41,1	-1,5
Частка основних засобів у активах	0,43	0,39	0,41	-0,02
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,51	0,50	0,51	0

Коефіцієнт оновлення основних засобів	1,3	1,2	1,3	0
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,91	0,83	0,65	-0,26

Окрім зазначених показників для характеристики майнового потенціалу підприємства, можуть використовуватися коефіцієнти реальної вартості основних засобів та нематеріальних активів, частка орендованих основних засобів тощо.

Для визначення, чи має підприємство достатньо коштів для погашення своїх зобов'язань, необхідно насамперед проаналізувати процес надходження коштів від господарської діяльності та формування залишку коштів після виконання зобов'язань перед бюджетом, соціальними фондами та іншими організаціями, а також виплати дивідендів.

Аналіз ліквідності передбачає ретельне вивчення структури кредиторської заборгованості підприємства. Він здійснюється на основі порівняння обсягу поточних зобов'язань із наявними ліквідними коштами.

Аналіз ліквідності доцільно доповнити аналізом платоспроможності, який характеризує здатність підприємства своєчасно й у повному обсязі виконати свої платіжні зобов'язання, що виникають унаслідок кредитних та інших операцій грошового характеру.

Оцінка фінансової стійкості підприємства спрямована на об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів, а також визначення міри його фінансової стабільності та незалежності, враховуючи відповідність фінансово-господарської діяльності цілям статутної діяльності підприємства.

Згідно з показником забезпечення запасів і витрат власними та позиченими коштами, можна виділити такі типи фінансової стійкості підприємства:

1. абсолютна фінансова стійкість;
2. нормальний фінансовий стан;
3. нестійкий фінансовий стан;

4. кризовий фінансовий стан.

Оцінку фінансової стійкості підприємства доцільно здійснювати поетапно, на основі комплексу показників.

Для користувача фінансової звітності основним питанням є ліквідність і платоспроможність підприємства. Для цього на основі даних балансу підприємства визначають комплекс оціночних показників.

Таблиця 3.7

Аналіз ліквідності ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт покриття	1,02	2,64	1,58	+0,56
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,35	0,80	0,92	+0,57
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,04	0,25	+0,20
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	1010	2420,8	1400,4	1386,54

Аналізуючи дані таблиць 3.7 та 3.8, можна зробити висновок, що підприємства здатні погасити свої поточні зобов'язання за рахунок грошових коштів, оскільки на кожну 1 грн. поточних зобов'язань припадає 1,58 грн. і відповідно 1,19 грн. оборотних коштів, що є відносно хорошим показником. Однак господарства не зможуть повністю погасити свої зобов'язання, оскільки їхня здатність погасити зобов'язання складає лише 92% та 77% відповідно. Це пояснюється тим, що, незважаючи на своєчасне здійснення розрахунків з дебіторами, підприємства не зможуть розрахуватися з кредиторами. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, що ТОВ «Агроцукор» ЛТД зможе негайно погасити свої зобов'язання, але, дивлячись на динаміку, цей показник зріс на 0,2 п.п., що свідчить про підвищення рівня ліквідності. У ПП «Агроекологія» цей показник зменшився на 0,01 п.п. Також слід зазначити, що 2023 рік для ТОВ «Агроцукор» ЛТД був дуже негативним, оскільки воно знизило свій оборотний капітал майже вдвічі порівняно з 2021 роком. Це дає підстави сумніватися в можливості підприємства виконувати свої

зобов'язання без втрати економічної ефективності та ліквідності. Водночас, оборотний капітал ПП «Агроєкологія» збільшився.

Таблиця 3.8

Аналіз ліквідності ПП «Агроєкологія» Шишанського району
Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт покриття	1,18	1,39	1,19	0,01
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,75	0,79	0,77	0,02
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0,025	0,018	-0,01
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	13530	17110	15990	2460

Отже, після проведення короткого аналізу ліквідності можна з упевненістю стверджувати, що проаналізовані підприємства мають різні фінансові стани: ТОВ «Агроцукор» ЛТД перебуває в нестійкому фінансовому становищі і не може бути незалежним, тоді як ПП «Агроєкологія» має більш стабільне фінансове становище. Третім етапом аналізу фінансового стану господарства є оцінка показників фінансової стійкості.

Таблиця 3.9

Аналіз фінансової стійкості ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,50	0,64	0,53	+0,03
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,02	0,56	0,9	-0,12
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,02	0,62	0,37	+0,35
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,13	0,30	0,23	+0,1

Аналізуючи дані таблиць, можна зробити висновок, що більшість показників підприємств мають фактичні значення, що перевищують нормативні. Це свідчить про фінансову стійкість підприємств, хоча й спостерігаються деякі проблеми.

Коефіцієнт автономії протягом трьох років мав тенденцію до зростання і зниження в обох підприємствах. Однак у 2023 році цей коефіцієнт

перевищував оптимальне значення і становив 0,53 для ТОВ «Агроцукор» ЛТД та 0,56 для ПП «Агроєкологія». Це означає, що на кожен гривню вкладених активів підприємства 53 грн та 56 грн відповідно складають власні кошти (власний капітал).

Коефіцієнт фінансової стійкості в ТОВ «Агроцукор» ЛТД викликає занепокоєння, оскільки він знизився на 0,12 п.п. (з 1,02 до 0,9). Натомість у ПП «Агроєкологія» цей коефіцієнт збільшився на 0,5 п.п. (з 0,8 до 1,3), що є позитивним для підприємства. Значення цього коефіцієнту свідчить про те, що на кожен гривню залучених коштів у ТОВ «Агроцукор» ЛТД припадає 0,9 грн, а в ПП «Агроєкологія» – 1,3 грн власних коштів. Таким чином, ТОВ «Агроцукор» ЛТД, на відміну від ПП «Агроєкологія», не зможе погасити свої кредити власними коштами.

Таблиця 3.10

Аналіз фінансової стійкості ПП «Агроєкологія» Шишанського району
Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,51	0,52	0,57	+0,05
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,8	1,2	1,3	+0,5
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,17	0,14	0,15	-0,02
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,30	0,28	0,31	+0,01

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами у ТОВ «Агроцукор» ЛТД протягом 2023 року зріс із 0,02 до 0,37, перевищивши оптимальні значення. Водночас у ПП «Агроєкологія» відбулося зниження цього показника з 0,17 до 0,15.

Позитивним аспектом у діяльності обох підприємств є збільшення коефіцієнта маневреності власного капіталу: у ТОВ «Агроцукор» – з 0,13 до 0,23, а у ПП «Агроєкологія» – з 0,30 до 0,31. Це свідчить, що 23% та 31% власного капіталу відповідно складають оборотні активи цих підприємств.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що краща ситуація спостерігається в «Агроєкології», хоча її показники фінансової

стабільності та платоспроможності дещо знизилися. Незважаючи на певні негативні тенденції в роботі обох господарств, є реальні можливості для покращення їх фінансової стійкості та стабільності.

Наступним етапом аналізу стане оцінка ділової активності, яка дозволяє дослідити ефективність основної діяльності підприємства. Ця ефективність характеризується швидкістю обігу фінансових ресурсів. Аналіз ділової активності здійснюється шляхом розрахунку системи відповідних показників.

Таблиця 3.11

Показники ділової активності ТОВ «Агроцукор» ЛТД Іллінецького району Вінницької області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт оборотності активів	1,55	0,25	0,79	-0,76
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,58	3,20	5,10	+3,52
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	5,62	5,39	7,61	+1,99
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	64	67	47	-17
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	231	114	71	-159
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	0,29	3,22	0,40	-0,11
Коефіцієнт оборотності основних засобів (капіталовіддача)	0,11	0,22	0,32	+0,21
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,03	1,25	1,35	+0,32

Аналізуючи ефективність використання майна обох підприємств, можна зазначити, що на кожну гривню основних виробничих активів припадає відповідно 32 копійки та 10 копійок виготовленої продукції. Хоча цей показник має тенденцію до зростання, його рівень залишається досить низьким.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу, який є ще одним важливим показником ділової активності, у 2023 році становив 1,35 для ТОВ «Агроцукор» і 1,28 для ПП «Агроєкологія». Це свідчить про уповільнення обороту власного капіталу.

Підсумовуючи результати аналізу ділової активності, можна зробити висновок, що фінансові ресурси підприємств обертаються з достатньою швидкістю, і спостерігається тенденція до її збільшення. Однак, певні проблеми у господарській діяльності все ще залишаються.

Таблиця 3.12

Показники ділової активності підприємства ПП «Агроєкологія»
Шишанського району Полтавської області за 2021 – 2023 роки

Показник	Роки			Відхилення, +,-
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт оборотності активів	0,79	1,15	1,19	0,4
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	0,59	0,7	1,7	1,09
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	31,8	76,9	49,1	17,3
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	28	36	21	-7
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	214	119	201	-13
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	0,95	1,36	2,18	1,2
Коефіцієнт оборотності основних засобів (капіталовіддача)	0,82	1,28	2,57	1,7
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,18	1,23	1,28	0,10

Таким чином, аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ «Агроцукор» ЛТД та ПП «Агроєкологія» за 2021–2023 роки дозволяє зробити загальний висновок: ТОВ «Агроцукор» працює збитково та нестабільно, тоді як ПП «Агроєкологія» демонструвало прибуткову діяльність.

Найкраща ситуація для ТОВ «Агроцукор» спостерігалася у 2022 році, однак у 2023 році основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства різко погіршилися. У той же час, для ПП «Агроєкологія» характерним було стабільне зростання показників протягом усього аналізованого періоду.

На завершення слід відзначити, що завдяки фінансовій звітності, зокрема балансу, керівництво обох підприємств має змогу оцінити поточний і минулий

стан господарської діяльності, а також прогнозувати її майбутній розвиток. Саме тому складанню фінансової звітності приділяється велика увага.

Фінансова стійкість у довгостроковій перспективі визначається співвідношенням власних і залучених коштів. Однак цей показник надає лише загальну оцінку фінансової стійкості. Для більш детального аналізу використовують систему показників, які обчислюються на основі даних пасиву балансу шляхом розрахунку відповідних коефіцієнтів.

Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності або концентрації власного капіталу) відображає рівень незалежності підприємства від залучених джерел фінансування. Його розраховують як відношення власних коштів до загальної суми активів підприємства, тобто до підсумку балансу. Нормативне значення коефіцієнта автономії складає 0,5, що означає здатність підприємства повністю покривати свої зобов'язання власними засобами.

Коефіцієнт фінансової залежності (або коефіцієнт концентрації залученого капіталу) є доповненням до коефіцієнта автономії й показує частку залучених коштів, які використовує підприємство. Він розраховується як відношення залученого капіталу (розділи 3 пасиву + розділ 4 пасиву) до загальної суми господарських засобів. Чим нижче значення цього коефіцієнта, тим стійкіший фінансовий стан підприємства.

Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу (або рівень боргу) визначає, скільки залучених коштів припадає на 1 грн власних. Розрахунок здійснюється як відношення залучених коштів до джерел власного капіталу. Чим менше одиниці значення цього коефіцієнта, тим стабільніший фінансовий стан підприємства. Його зростання свідчить про підвищення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, а також про зниження фінансової стійкості.

Коефіцієнт фінансування, який є оберненим до попереднього, характеризує співвідношення власного капіталу до залучених (позикових) коштів. Оптимальним вважається співвідношення 2:1 (коефіцієнт дорівнює 2),

коли 33% фінансування діяльності підприємства здійснюється за рахунок залучених коштів.

Коефіцієнт фінансування відіграє ключову роль у прийнятті рішень банкірами та інвесторами, особливо якщо підприємство займається виробництвом продукції зі значною ціновою волатильністю або пов'язане з ризиками, спричиненими стихійними обставинами, як у сільському господарстві. Для таких підприємств необхідний значний власний капітал. Однак варто враховувати, що зі зростанням коефіцієнта зазвичай знижується рівень ефективності активів і рентабельність підприємства.

Коефіцієнт фінансової стійкості обчислюється як відношення загальної суми власного капіталу та довгострокових пасивів (підсумок 1, 2 і 3 розділів пасиву) до загальної суми фінансових ресурсів. Теоретично оптимальним значенням цього коефіцієнта вважається діапазон 0,85–0,90.

Коефіцієнт фінансового лівериджу (коефіцієнт довгострокового залучення коштів) визначається як співвідношення довгострокових зобов'язань до власного капіталу. Він характеризує рівень залежності підприємства від довгострокових зобов'язань. Зростання цього показника збільшує фінансовий ризик. Залучення довгострокових позик виправдане лише доти, доки зберігається оптимальне співвідношення власного і залученого капіталу, а норма прибутку на залучений капітал перевищує відсотки, сплачені за його використання.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень показує, яку частину основних засобів та інших позаоборотних активів профінансовано за рахунок зовнішніх інвесторів. Як правило, довгострокові пасиви використовуються для придбання основних засобів та інших капітальних вкладень. Цей коефіцієнт розраховується як відношення довгострокових позик до суми першого розділу активу та довготермінової дебіторської заборгованості. Зниження величини коефіцієнта є позитивним сигналом для фінансового стану підприємства.

Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує рівень гнучкості використання власного капіталу, тобто, яку частину власних коштів вкладено в оборотні засоби і скільки капіталізовано. Він розраховується як відношення власних оборотних коштів до загальної суми джерел власних коштів підприємства. Високе значення коефіцієнта маневреності ($n > 0,5$) є позитивним показником фінансового стану. Власні оборотні кошти визначаються як різниця між першими розділами пасиву та активу.

Коефіцієнт покриття запасів і витрат (забезпеченості власними коштами) розраховується як відношення величини власних оборотних коштів до вартості запасів і витрат підприємства. Він тісно пов'язаний з коефіцієнтом маневреності. Нормальне значення цього коефіцієнта коливається в межах від 0,6 до 0,8. Збільшення питомої ваги власних оборотних коштів є позитивним сигналом для фінансового стану підприємства.

Для аналізу джерел фінансування підприємства, крім зазначених коефіцієнтів, використовують також часткові показники, які відображають різні тенденції у зміні структури окремих груп джерел. До таких показників належать коефіцієнти короткострокової заборгованості, кредиторської заборгованості та інших пасивів, а також структура залученого капіталу.

Не існує універсальних нормативних критеріїв для вищезгаданих показників, оскільки вони залежать від багатьох факторів: галузевої приналежності підприємства, принципів кредитування, структури джерел фінансування, оборотності оборотних засобів, репутації підприємства та інших аспектів. Загальним правилом для підприємств різних типів є наступне: власники підприємств (акціонери, інвестори та інші особи, які зробили вкладення в статутний капітал) надають перевагу розумному збільшенню частки залучених коштів у динаміці, тоді як кредитори (постачальники сировини та матеріалів, банки, що надають короткострокові позики, та інші контрагенти) віддають перевагу підприємствам з більш високою часткою власного капіталу та більшою фінансовою автономією.

Якщо під час аналізу таких коефіцієнтів виявлені відхилення від рекомендованих значень, необхідно з'ясувати причини цих змін.

Варто зазначити, що при дослідженні ліквідності підприємства за допомогою цих показників не можна обмежуватись лише їх розрахунками і порівняннями в динаміці або з аналогічними підприємствами, оскільки аналіз буде неповним. Вищезгадані коефіцієнти є відносними величинами і протягом часу можуть залишатися сталими або змінюватися незначно, в той час як зміни в чисельнику та знаменнику можуть бути суттєвими. Тому таке дослідження доцільно доповнювати факторним аналізом.

Коефіцієнт загальної ліквідності, або коефіцієнт покриття, визначається як відношення поточних активів до поточних пасивів.

Ділова активність підприємства в фінансовому аспекті проявляється передусім у швидкості обороту його засобів. Аналіз цієї активності полягає у вивченні рівнів і динаміки різноманітних фінансових коефіцієнтів оборотності, які є відносними показниками фінансових результатів діяльності господарюючого суб'єкта.

Під час аналізу ділової активності, окрім вивчення основних кількісних показників, необхідно обов'язково аналізувати виконання планових показників, які відображають діяльність підприємства та її динаміку. Особливу увагу слід приділяти аналізу ефективності використання ресурсів, темпів зростання обсягу реалізації, авансованого капіталу та прибутку. При цьому темпи зростання обсягу реалізації повинні перевищувати темпи зростання авансованого капіталу, а темпи зростання прибутку – темпи зростання обсягу реалізації.

3.4 Основні напрями зміцнення фінансового стану підприємства з врахуванням результатів його аналізу і контролю

Для успішного господарювання на ринкових засадах важливим є вміння оцінювати ймовірність банкрутства ТОВ «Агро Цукор» ЛТД. В Україні, де

протягом багатьох десятиліть панувала позаринкова система господарювання, що не визнавала банкрутство як економічне явище, досі не існує загально визнаної вітчизняної методики визначення ймовірності банкрутства суб'єктів господарювання. Тому для оцінки цього показника доводиться використовувати закордонні методичні підходи, основою яких є факторні моделі прогнозування банкрутства підприємств та організацій. Найпростішою є двофакторна модель оцінки ймовірності банкрутства підприємства (організації). Вона передбачає обчислення спеціального коефіцієнта Z , який має такий формалізований вигляд:

$$Z = -0,3877 - 1,0736k + 0,579q$$

де k – коефіцієнт загальної ліквідності, а q – частка позикових коштів у загальній величині пасиву балансу.

За цією моделлю ймовірність банкрутства суб'єкта господарювання є дуже низькою при будь-якому від'ємному значенні коефіцієнта Z і високою, якщо $Z > 1$.

Більш обґрунтованою та поширеною є п'ятифакторна модель Альтмана. Професор Нью-Йоркського університету Едвард Альтман розробив алгоритм для розрахунку індексу кредитоспроможності, який отримав назву індексу (моделі) Альтмана. Цей індекс дозволяє з достатньою точністю розподіляти суб'єкти господарювання на стабільно працюючі та потенційних банкрутів.

Е. Альтман побудував свою модель на основі дослідження фінансового стану та результатів господарської діяльності 66 компаній, розрахувавши 22 фінансові коефіцієнти та вибравши для своєї моделі лише п'ять найвагоміших. Ці коефіцієнти характеризують прибутковість капіталу та його структуру з різних сторін (усебічно).

Індекс Альтмана « Z » розраховується за формулою:

$$Z = 3,3K_1 + 0,99K_2 + 0,6K_3 + 1,4K_4 + 1,2K_5$$

де 3,3; 0,99; 0,6; 1,4 і 1,2 – коефіцієнти регресії, що відображають міру впливу на індекс « Z »; K_1 – характеризує прибутковість основного та оборотного капіталу. Він

визначається як відношення суми балансового прибутку до загальної вартості активів. З певною часткою умовності його можна назвати показником рентабельності виробництва.

K2 – відображає дохідність суб'єкта господарювання та розраховується як співвідношення чистого доходу від реалізації продукції до загальної вартості активів підприємства (організації).

K3K_3K3 – визначає структуру капіталу фірми. Обчислюється як відношення власного капіталу (за ринковою вартістю) до позикового капіталу (суми короткострокових і довгострокових пасивів).

K4K_4K4 – відображає рівень чистої прибутковості виробництва (діяльності). Розраховується як ділення обсягу реінвестованого прибутку (суми резерву, фондів соціального призначення та цільового фінансування, нерозподіленого прибутку) на загальну вартість активів фірми.

K5K_5K5 – характеризує структуру капіталу та визначається як відношення власного оборотного капіталу до загальної вартості активів суб'єкта господарювання.

Для визначення ймовірності банкрутства конкретного суб'єкта господарювання необхідно порівняти розрахунковий індекс «Z» з його критичним значенням. Для точнішого визначення ступеня ймовірності банкрутства підприємства (організації) рекомендується використовувати таблицю 3.13. Зрозуміло, що в процесі ранжування (розподілу) підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності часто виникає потреба врахувати специфіку відповідної галузі (сфери діяльності), що дозволяє визначити іншу шкалу градації індексів. Вітчизняна практика застосування моделі Е. Альтмана стикається з певними труднощами.

По-перше, коефіцієнти регресії K1K_1K1–K5K_5K5 були розраховані автором на основі результатів діяльності компаній, що діяли в зовсім іншому конкурентному ринковому середовищі.

По-друге, шкала Альтмана не враховує галузевих особливостей господарювання.

По-третє, вітчизняним спеціалістам бракує інформації для розрахунку коефіцієнта $K3K\_3K3$ через недостатній розвиток ринку цінних паперів.

Тому запропоновані Е. Альтманом методичні принципи визначення ймовірності банкрутства можуть бути використані вітчизняною практикою за умови, що коефіцієнти регресії та критичні значення індексу «Z» будуть обов'язково розраховані для конкретних галузей (сфер діяльності) із застосуванням оптимальних критеріїв, які відображають специфічні умови господарювання вітчизняних підприємств (організацій).

Таблиця 3.13

Можливість банкрутства підприємства за Е. Альтманом

Значення індексу «Z»	Можливість банкрутства
1,8 і нижче	Дуже висока
від 1,81 до 2,6	Висока
від 2,61 до 2,9	Достатньо ймовірна
від 2,91 до 3,0 і вище	Дуже низька

Аналіз і вивчення робіт різних авторів, присвячених темі дипломної роботи, показав, що в Україні ще не розроблена єдина методика для проведення аналізу фінансового стану. Нерозуміння та різні підходи до тлумачення окремих показників і визначення граничних величин у різних авторів ускладнюють застосування узгодженої методики дослідження цієї теми. На наш погляд, існує потреба в розробці такої методики. Створення єдиної методики дозволить порівнювати результати аналізу, проведеного на різних підприємствах та різними виконавцями.

Методи розрахунку показників балансової ліквідності, платоспроможності та фінансової стабільності в методиках варто викласти більш детально і спрощено. Це дозволить в майбутньому створити спеціалізовану програму для використання комп'ютерної техніки в аналізі фінансового стану.

Розробка програмного забезпечення для аналізу дозволить керівництву підприємства проводити цей аналіз щомісяця та використовувати отримані результати для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Висновки до розділу 3.

Отже, на основі показників балансу найчастіше оцінюють фінансовий стан підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів. Цей метод дозволяє вивчати важливі аспекти діяльності підприємства, такі як фінансовий стан, ліквідність, платоспроможність, рентабельність тощо. Головною метою аналізу фінансового стану є своєчасне виявлення та усунення недоліків у діяльності підприємства, а також пошук резервів для зміцнення його фінансового стану.

ВИСНОВКИ

5. Бухгалтерський баланс, як основний елемент методу бухгалтерського обліку і важлива форма фінансової звітності, відображає вартість майна підприємства, зокрема активи, а також обсяги вкладеного власного та залученого капіталу через пасиви. Адресна частина балансу повинна містити, як мінімум, назву компанії, її юридичний статус та дату складання звіту.

6. Бухгалтерський баланс базується на даних бухгалтерського обліку, який є системою безперервного, документального відображення фінансово-господарської діяльності підприємства. Таким чином, баланс є важливим інструментом управління. Баланс підприємства має два основні розділи: активи та пасиви. Активи – це ресурси, які підприємство контролює в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, принесе економічні вигоди в майбутньому. Основа для заповнення балансу досліджуваного підприємства – це бухгалтерські записи про залишки (сальдо) на кінець звітного періоду на синтетичних рахунках і субрахунках 1-6 класів Плану рахунків.

7. У ТОВ «Агроцукор» ЛТД облік, аналіз і контроль здійснюється за допомогою програми 1С: Бухгалтерія. Усі розрахунки виконуються з точністю до однієї копійки. Бази даних з вихідною інформацією експортуються до інших інформаційних систем підприємства, наприклад, для аналізу фінансово-господарської діяльності.

8. Незважаючи на різницю в назві та структурі балансу (в США – балансовий звіт, в Росії – бухгалтерський баланс, а іноді його ще називають звітом про фінансовий стан), основою для його складання в будь-якій країні є основне рівняння бухгалтерського обліку, яке відображає взаємозв'язок між активами, пасивами (зобов'язаннями) та власним капіталом. Однією з відмінностей у побудові бухгалтерського балансу в зарубіжних країнах є форма розташування активу та пасиву – вертикальна чи горизонтальна, а

також групування статей. Порядок розміщення статей в балансі може значно варіюватися.

9. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансовий стан ТОВ «Агроцукор» ЛТД є нестійким, в той час як ПП «Агроекологія» має кращі фінансові показники та більш стійку фінансову позицію. Позитивними тенденціями у роботі обох підприємств є скорочення терміну обороту дебіторської та кредиторської заборгованості. Однак, збільшення дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською може бути наслідком неплатоспроможності покупців, що в свою чергу загрожує погіршенням фінансового стану підприємства.

10. Аналізуючи динаміку основних економічних показників ТОВ «Агроцукор» ЛТД, можна констатувати, що за звітний період фінансовий стан підприємства погіршився. Порівняння даних щодо загальної вартості майна (валюти балансу) впродовж звітного періоду свідчить про розширення господарської діяльності. Однак, у звітному періоді спостерігається зниження доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та сукупного валового прибутку.

11. Аналіз розрахунків показує, що за звітний період ПП «Агроекологія» має стабільний фінансовий стан. Це забезпечується достатньою кількістю власного капіталу, питома вага якого в майні підприємства на кінець звітного періоду, а також загальним зменшенням поточних зобов'язань.

12. Обидва підприємства мають всі підстави для покращення платоспроможності в перспективі за рахунок майбутніх надходжень і платежів.

13. Отже, якщо поточні активи перевищують поточні зобов'язання за величиною, підприємство вважається ліквідним. Зниження цього показника в 2021 році підтверджує, що «Агроцукор» ЛТД втрачає можливість покриття поточних зобов'язань за рахунок оборотних засобів. У зв'язку з цим ТОВ «Агроцукор» ЛТД слід вжити заходів для збільшення величини грошових коштів, зниження обсягу поточних зобов'язань і вдосконалення політики розрахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. І. Економічний аналіз: Навч.-метод. посіб. – К.: Знання, 2008. – 263 с.
2. Бабіченко В.В. Розроблення прогностичного балансового звіту підприємства // Фінанси України.- 2005.- № 11.- С.110-118.
3. Бурова Т.А., Корнієнко О.С. Бухгалтерський облік та аудит для менеджерів. – Миколаїв: НУК, 2007. – 128с.
4. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності «Облік і аудит». – Житомир: ЖІТУ, 2000. – 640 с.
5. Бухгалтерський облік [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Давидюк [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". - Харків : Гельветика, 2022. - 391 с.
6. Бухгалтерський облік у документах/ Л. М. Чернелевський (ред.). – К.: Пектораль, 2005. – 396 с.
7. Бухгалтерський облік і фінансова звітність в Україні: Навчально-практичний посібник / Під ред.С.Ф. Голова. – Дніпропетровськ, ТОВ „Баланс-Клуб”, 2011. – 832 с.
8. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник/ За ред. проф. Ф.Ф. Бу-тинця: 3-е вид., перероб. та доп. - Житомир: ЖІТІ, 2010. – 672 с.
9. Бутинець Ф.Ф. та ін. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник, 2-е вид., перероб. і доп. – Житомир: ПП «Рута», 2011 р. – 544с.
10. Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б. та ін. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: Навчально – практичний посібник. - К: Центр учбової літератури, 2010. – 536с.
11. Гаврон А. Аналіз фінансової стійкості підприємства // Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції «Актуальні проблеми формування економічної системи України». – Львів, 16-17 травня 2002 р. с. 42-44.

12. Ганусич В.О. Основні тенденції формування структури балансової рівності та змістового навантаження підсумку (валюти) балансу в історичному аспекті // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». – Випуск 13. – Ужгород, 2003, - с. 181-185. – 0,5 друк. арк.
13. Голов С.Ф., Костюченко В.М.. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії. Практичний посібник. – К.: Лібра, 2011. (с. 19 – 23).
14. Грабова Н. М. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник. –К.: А.С.К., 2001. – 272 с.
15. Гужва В. М. Інформаційні системи і технології на підприємствах: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2010. - 400 с.
16. Даньків Й.Я., Ножова Г.М., Ганусич В.О. Сутність та принципи аналізу фінансової стійкості підприємства // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – Випуск 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – с. 189-193.
17. Добровський В.М. Звітність підприємств: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2001. – 195 с.
18. Добровський В. Коментарі до змін ПБО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 4. С. 24-27.
19. Економічний аналіз / За ред. А. Г. Загороднього. – Л.: Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2005. - 428 с.
20. Економічний аналіз: Навч.посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
21. Євдокимова Н. М., Кірієнко А. В. Економічна діагностика. – К.: КНЕУ, 2003. – 110 с.
22. Єфименко, Т.І. Інформація в антикризовому управлінні: глобальний аспект стандартизації обліку та фінансової звітності [Текст] :

[монографія] / Т. І. Єфименко, В. М. Жук, Л. Г. Ловінська ; Держ. навч.-наук. установа "Акад. фінанс. упр.", - Київ : ДННУ "Акад. фінанс. упр.", 2021. - 399 с.

23. Жадько К.С., Семенюта В.В., Олійник Л.Ш. Бухгалтерський облік у схемах і таблицях: Навч. пос.-Київ: ЦУЛ, 2008.- 112 с.

24. Загородній В. Г., Мних Є. В., Рудницький В. С. Облік, аналіз та аудит. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 618 с.

25. Зарудна, Н.Я. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності [Текст] : навч. посіб. / Н. Я. Зарудна, О. М. Кундеус. - Тернопіль : Крок, 2022. - 284 с.

26. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту. – К.: Знання, 2006. – 350 с.

27. Ізмайлова К.В. Аналіз джерел формування активів. // Фінанси України . – 2005.-№8. с.57.

28. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч.посіб. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.: іл. – Бібліогр.: с. 142-144.

29. Інформаційні та методологічні засади формування і аналізу фінансових звітів підприємств – Автореф. дис. канд. екон. наук: / І.В. Буфатіна; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2012. – 22 с.

30. Калюга Є. В. Перевірка правильності складання фінансового звіту суб'єктів малого підприємництва (відповідно до ПБО 25) // Вісник податкової служби України. – 2000. – №29. С. 37-41.

31. Кіндрацька Г. І., Білик М. С, Загородній А. Г. Економічний аналіз: Підручник / За ред. проф. А. Г. Загороднього. – К.: Знання, 2008. – 487с.

32. Ковалев В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 425 с.

33. Коваль П.Ф., Шкарлет С.М., Мосійчук О.С. Бухгалтерський облік і прийняття управлінських рішень: Навч. пос. – Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2006 . – 267 с.

34. Ковальчук М. І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: Шдручник. – К.: КНЕУ, 2005. – 390 с.
35. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / В.М. кужельний, В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2002. – 234 с.
36. Кулик В.А. Бухгалтерський баланс та його використання в процесі прийняття економічних рішень на підприємствах АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) /В.А. Кулик. – Київ, 2010. – 22 с.
37. Куценко В.А. (Кулик В.А.) Етапи становлення бухгалтерського балансу та напрями його удосконалення / В.А. Куценко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка : Економіка і регіон. – 2007. – № 3 (14). – С. 113 – 116.
38. Куценко В.А. (Кулик В.А.) Історичний аспект розвитку бухгалтерського балансу / В.А. Куценко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : Збірник наукових праць. – 2006. – № 4 (36). – С. 206 – 213.
39. Лавінська Л.Г. Оцінка у бухгалтерському обліку: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.
40. Лишиленко О. В. Бухгалтерський фінансовий облік. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 528 с.
41. Лишиленко О.В. Фінансовий облік: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - Київ: Центр навчальної літератури, 2008. – 556 с.
42. Ловінська Л. Г., Стефанюк І. Б. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні. – К.: НДФІ, 2006. – 240 с.
43. Лучко, М.Р. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами [Текст] : навч. посіб. / М. Р. Лучко, І. Д. Бенько. - Тернопіль : [б. в.], 2022. - 360 с.

44. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія і методологія, перспективи розвитку: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548 с.
45. Мисака Г.В., Шарманська В.М. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. - Київ: ЦУЛ, 2007. – 400 с.
46. Михайлов М.Г., Глушаченко А.І., Гончар В.П., Болмат Г.А. Бухгалтерський облік (теорія): Навчальний посібник/ За ред. М.Г.Михайлова. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 248 с.
47. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі і аудиті. Навчальний посібник /За ред. Ф.Ф.Бутинця, М.М. Шигуна. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 352 с.
48. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.13. № 73.
49. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік / Г.В. Нешкерська. – К.: Центр учбової літератури, 2004. – 464 с.
50. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»/ Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шумакова: 2-е вид., доп. і перероб.- Житомир: ЖІТІ, 2011. – 576 с.
51. Павліковський А. Ліквідність і платоспроможність підприємницьких структур // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 127-130.
52. Петряєва, З. Ф. Аналіз господарської діяльності [Текст] : навч. посіб. для інозем. студентів / Петряєва З. Ф. ; Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. - 371 с.
53. План рахунків бухгалтерського обліку. Станом на 03.06.2013 р. www.vobu.com.ua.
54. Податковий кодекс України. Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета «Все про бухгалтерський облік» №17–18 від 24.02.2012р.

55. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95. №88.

56. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і змін у фінансових звітах», затверджено наказом Мінфіну України від 28.05.99 № 137

57. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04. 2000 р. № 92.

58. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року № 318, із змінами і доповненнями від 18.03.11 р. № 372.

59. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.02.00 р. № 39, із змінами і доповненнями від 24 лютого 2001 року № 101.

60. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затверджена постановою КМУ від 28.10.98 №1706.

61. Рижикова, Н. І. Облік і звітність в оподаткуванні [Текст] : навч. посіб. / Н. І. Рижикова, О. В. Накісько ; Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. - Харків : ХНТУСГ, 2021. - 200 с.

62.

63. Сахарцевої І.І. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник з виконання практичних завдань. – Київ: Кондор, 2005. – 556 с.

64. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. пос.- Київ: КНЕУ, 2006 . – 526 с.

65. Сопко В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2010. (с. 257 – 292).

66. Стельмащук А.М., Смоленко П.С. Бухгалтерський облік: Навч. пос. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 528 с.

67. Сук Л. К. Фінансовий облік // Навчальний посібник // - К.: - 2010р.
68. Сук Л. К. Фінансовий облік // Навчальний посібник // - К.: - 2011р.
69. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник / О.І. Васюта-Беркут, Г. Ф. Шепітко, Н.О. Ромашевська; за заг. ред. В. Б. Захожая. - 2-ге вид., стереотип. - К. : МАУП, 2003. - 176 с.
70. Терещенко С.І. Моделі оцінки платоспроможності підприємств // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 69-74.
71. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: Підручник для студ. вищ. навч. закл. екон. спец. – 5-те вид., доповнене й перероблене – К.: А.С.К., 2000. – 784 с.
72. Фінансова звітність підприємств: Навч. посіб./ Н.В. Чебанова, Т.Я. Чупир, Ю.А. Василенко, Х. :Фактор, 2010. – 434 с.
73. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУЛ, 2011. – 360 с.
74. Чацкіс Ю.Д., Гейер Е.С, Наумчук О.А., Власова І.О. Організація бухгалтерського обліку. Навч. посіб. – К.: – Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.
75. Чигринська О. С. Теорія економічного аналізу: Посіб. для вузів / О. С. Чигринська. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 232 с.
76. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 535 с.